

Demográfia

1/2017

Az öregedés – demográfiai időzített bomba vagy társadalmi képzet?

John James Power: Ageing – demographic time-bomb or social construct: outline of the potential horizons and opportunities

Journal of Ageing Research and Healthcare, 2016.

2. sz. 1–3. p.

DOI: [10.14302/issn.2474-7785.jarh-16-1274](https://doi.org/10.14302/issn.2474-7785.jarh-16-1274)

Bár az öregedés elkerülhetetlen folyamata az emberi létezésnek, nem engedhető meg, hogy a hanyatlással és a társadalomból való visszavonulással azonosítsuk. Az öregség mint kifejezés számos negatív tartalmat generálhat, s ezek a negatív tartalmak egy ördögi kör kialakulását eredményezhetik, hiszen arra ösztönzik az időseket, hogy a már kialakult előítéletnek megfelelő viselkedést, attitűdöt vegyenek fel.

A jelen tanulmány azokat az aggodalmakat igyekszik összefoglalni, amelyek a fenti jelenséget társadalmi időzített bombaként aposztrofálják. A cikk a problémát szociológiai és politikai megközelítésből vizsgálja, és összefoglalja néhány – a témában publikáló – kutató megállapításait.

Számos fejlett országban a társadalom eltarthatósági rátája jelentősen megnőtt az elmúlt ötven évben. A jelenséget nagyon gyakran – többnyire a médiában – demográfiai időzített bombaként kommunikálják. Ez a szociológia funkcionalista megközelítését tükrözi. Több kutató szerint az életkor alapvetően társadalmi konstrukció. A 65 év felettieket inkább negatív jelzőkkel címkézik fel, sztereotípiákkal általánosítanak, mondván, hogy kevésbé produktívak, energiáik kimerültek. Ezeket a sztereotípiákat azonban a kutatások korántsem támasztják alá.

Közgazdasági szempontból vizsgálva a dolgot, elmondható, hogy néhányan az idősebbek közül relatív jólétben élnek, magas nyugdíjjal rendelkeznek, azonban az európai nyugdíjasok túlnyomó részének jelentősen visszaesett a jövedelme, ami a táplálkozási szokások rossz irányba való megválto-

TARTALOMJEGYZÉK

Demográfia	1
Társadalom	22
Gazdaság.....	43
Általános kérdések.....	67

zásához és krónikus stressz kialakulásához vezethet. John Vincent szerint az idősek számottevő hányada a leghátrányosabb helyzetű csoportba tartozik.

A korábban említett előítélet manifesztálódik a diszkriminációban és az öregség olyan fogalmakkal való megbélyegzésében, mint a gyámoltalanság, a szétszórtság, a lelki és a mentális instabilitás. Az öregekkel való diszkriminatív bánásmód egyértelműen megjelenik mind az egészségügyi, mind a szociális ellátás területén – állítják.

Egy másik megközelítés szerint az idősek és a nyugdíjasok címkézése társadalmi egyenlőtlenséghez vezethet, amelynek következtében azok is, akik nem tűnnek annak, arra vannak kényszerítve, hogy úgy viselkedjenek, hisz jövedelmük jelentős visszaesése miatt a szegénység fenyegetésével kell szembenézniük.

A népesség előregedése és a demográfiai időzített bomba előrevetítése előidézett egy bizonyos fokú morális pánikot, amely több forrásból táplálkozik. A borúlátók szerint a munkaképtelen, segítségre szoruló öregek ellátása szociális terhet rak a fiatal generáció nyakába, egyrészt azzal, hogy hosszabb ideig kell dolgozniuk, másrészt a jövedelmük magasabb megadóztatásával.

Egy másik kutató megváltoztatná a fenti modelt. Elképzelésének alapja, hogy az idősödő népesség bizonyos részét visszavezetné a gazdaságba. Nem feltétlenül piaci alapokon, inkább a családi támogatás megfelelőjeként. Önkéntes alapon működne, fizetetlen társadalmi munkaként. Ez az alternatív elképzelés többnyire arra a hosszabb és fittebb életű, idősödő társadalomra épít, amely a nyugdíj után is folytatni szándékozik korábbihoz hasonló, aktív életét legalább néhány évig. A kutató a politikát is arra ösztönözné, hogy jobban koncentráljon az idősekre és a nyugdíjasokra. Továbbá na-

gyon fontos megteremteni és megtartani a jólét feltételeit az egyének fiatal éveiben, hogy később hosszú, stabil és produktív nyugdíjaséveknek nézhessenek elébe.

TÁRGYSZAVAK: öregedés, eltartottsági ráta, társadalmi sztereotípa, nyugdíj, időskorúak ellátása, szociális terhek, szegénység, önkéntes munka, produktív időszak

KÁLMÁN RITA

2/2017

Otthon, keserű otthon? Az európai időskorú népesség lakástulajdon viszonyai nemek szerint

Daniel Vignoli – Maria Letizia Tanturri – Francesco Acciai: Home bitter home? Gender, living arrangements, and the exclusion from homeownership among older Europeans
Genus, 2016. 9. sz. 1–18. p.

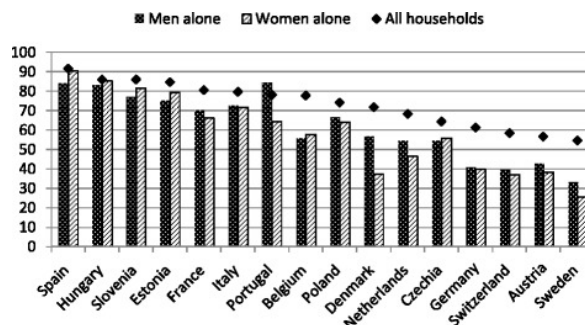
DOI: [10.1186/s41118-016-0014-y](https://doi.org/10.1186/s41118-016-0014-y)

Az időskorú lakosság gazdasági jólétének mértékére legtöbbször az egyének jövedelmére vonatkozó vizsgálatokból szoktak következtetni. A különböző vagyontípusok közül azonban éppen e korosztály tagjai esetében a lakás képezi a személyes (vagy családi) vagyon jelentős részét. A tanulmány gazdasági szempontú létjogosultsága mellett genderalapú nézőpontja sem elhanyagolható, hiszen a nemek közti vagyoni különbségekre jóval kisebb figyelmet fordít(ott) a szakirodalom.¹

A lakástulajdon vizsgálatával foglalkozó elemzések sok esetben egyszerűen mellőzik az e téren mutatkozó férfi-női különbségek vizsgálatát, kikerülik a kérdést, vagy házaspárookra szűkítik az elemzést. A szerzők viszont fontosnak tartják a gender alapján történő kutatás beemelését az európai közép- és időskorúak lakáshelyzetének vizsgálatába. Éppen ezért a tanulmányban összefüggéseket keresnek a tulajdonos neme, lakókörülményei és lakáshasználati jellemzői között. Az eredményeket nemzetközi kontextusban, táblázatokban ábrázolják, és rávilágítanak a lakástulajdon terén meglévő, nemek és lakókörülmények szerinti különbségekre, az egyes országokat is kiemelve.

¹ Ez alól egyedül a férfi-női fizetéseket vizsgáló és azokat párhuzamba állító, meglehetősen bő szakirodalom jelent kivételt.

A tanulmány háttereként bemutatják a lakástulajdon vizsgálatának fontosságát, amely különösen az idősebb korosztályok esetében értékelődik fel. Megállapítják, hogy a lakás pénzügyi és pszichológiai szempontból is kulcsszerepet játszik az idősök életminőségének fenntartásában. Emellett az európai időskorú lakosság körében a lakás/ház a legfontosabb vagyoni tényező.²

1. ábra: Lakástulajdonnal rendelkező, egyedül élő férfiak és nők aránya, összehasonlítva a lakástulajdonnal rendelkező összes háztartás arányával Európa tizenhat országában

A férfi-női különbségeket illetően több tényezőt is felsorolnak, amelyek következtében a nők számára nehezebb a lakásszerzés megvalósítása.³ Ennek fényében talán nem is meglepő, hogy a nők gyakran házasságon vagy öröklésen keresztül jutnak lakáshoz. A szerzők röviden kitérnek az európai tulajdonszerzési „trendek” vizsgálatára is, amelyek országoként és születési korcsoportonként is eltérőek.⁴ Az adatok gyűjtését és elemzését illetően kitérnek azok sajnálatos hiányára, illetve a meglévők és a gendercélzatú kutatás inkompatibilitására. Egyrészt, a párokra vonatkozó adatok csak nehezen használhatók fel a tulajdonmegosztás miatt. Másrészt, az adatgyűjtések leggyakrabban a háztartást

² A háztartások vagyonának több mint 70%-át ez a tétel teszi ki minden vizsgált országban.

³ Az okok a következők: alacsonyabb fizetés, egyedülálló szülőként gyakrabban élnek gyerekeikkel, és az ezekhez köthető nehezebb hitelszerzési lehetőség.

⁴ A szakirodalom négy kategóriát különböztet meg, amelyek a csoporton belüli lakástulajdonosi arány, a lakásszerzés módja és egyéb tényezők (jelzálog, hitel) szerint különböznek egymástól. A csoportok: 1. carrier homeownership regime (például Dánia, Svédország, Németország), 2. elite homeownership regime (például Ausztria, Belgium, Franciaország), 3. easy homeownership regime (például Írország, Izland, Norvégia), 4. difficult homeownership regime (például Olaszország, Spanyolország, Görögország). Az első három csoport esetén visszafelé haladva egyre nagyobb a tulajdonosi arány, és ezzel párhuzamosan nőnek a lakásszerzési lehetőségek, azaz könnyebb lakáshoz jutni. A 4. csoport kivételt képez, itt többnyire csak örököléssel lehet lakáshoz jutni.

választják alapegységüknek, és nem foglalkoznak háztartási szintűnél részletesebb adatok gyűjtésével. Ezt kiküszöbölendő, az elemzés hitelessége érdekében a szerzők elkülönítették egymástól a párok és az egyedülállók alkotta háztartásokat.

A tanulmányhoz a 2011/12. évi SHARE (*Survey of Health, Aging and Retirement in Europe*) felmérés adatait használták fel, amelyek egy multidiszciplináris alapú, szabadon hozzáférhető, nemzetközi adatbázist alkotnak az 50 éves vagy idősebb személyek egészségi, társadalmi és gazdasági helyzetére vonatkozóan. A cikkhez 16 ország nagyjából 56 000 lakosának adatait vették alapul. A módszertant illetően számos változót alkalmaztak (demográfiai helyzet, korcsoportonkénti bontás, iskolai végzettség, jövedelem), így téve még relevánsabbá a végeredményként kapott adatokat.

Ezek alapján elmondható, hogy a lakástulajdon terén jelentős különbségek vannak Európában: míg Svédországban a vizsgált korosztály 55%-a, addig Dél-Európában több mint 80%-a rendelkezik saját lakással vagy házzal. Az adatok értelmezésénél, különösen a nagycsaládosoknál komoly nehézséget jelent a lakástulajdonos kilétének megállapítása. Ez a tény ezen túlmenően a nemek közti különbségek pontos kiértékelését is komplikálttá teszi. A szerzők ezért elvégezték az egyszemélyes háztartások vizsgálatát is, amelynek alapján jelentős különbségekre derült fény. Míg Németországban és Ausztriában az egyedül élők csupán 40%-a tulajdonos is egyben, addig Spanyolország vagy Magyarország esetében ez az arány 80%. Az elemzés megmutatta azt is, hogy a nemek közti különbségek valójában kevésbé kiterjedtek, és csak néhány állam esetében figyelhetőek meg jelentős eltérések. Azaz, az idősebb korosztályok lakástulajdonosi kérdésének vizsgálatában a lakáshasználat jellegében mutatkozó és a lakókörülmények közti különbségeknek nagyobb súlyuk van, mint a genderszempontról megközelítésnek. A szerzők szerint a lakásbirtoklás terén megfigyelhető nemek közti különbség a férfiak és a nők eltérő lakáshasználati preferenciáinak tulajdonítható.

A tanulmány zárásaként a szerzők kifejtik, hogy habár ez az írás az első komolyabb erőfeszítés a témában, remélik, hogy továbbiak fogják követni. Az európai időskorú lakosság számára egyértelműen az otthon a legfontosabb vagyoni tényező, amelynek vizsgálatát érdemesnek tartják összekötni a családmodell változásának és a tulajdonviszonyok alakulásának kutatásával.

TÁRGYSZAVAK: lakástulajdon, lakókörülmények, gender, idősek, Survey of Health, Aging and Retirement in Europe (SHARE), Európa

HORVÁTH BALÁZS

3/2017

Időskorú elváltak lakástulajdona és ingatlanvagyonja tíz európai országban

Barend Wind – Caroline Dewilde: Home-ownership and housing wealth of elderly divorcees in ten European countries

Ageing and Society, 2016. november 2. 1–29. p.

DOI: [10.1017/S0144686X16000969](https://doi.org/10.1017/S0144686X16000969)

A válás negatív következményei közül számos a lakáskörülményekkel áll kapcsolatban. A válás után, saját tulajdonú lakásból (a családi otthonból) bérlakásba való költözés gyakori mind a férfiak, mind a nők esetében, a válás lakhatási körülményeket érintő következményei pedig hosszú távon fennmaradnak. A válás után sok évvel, még az élet későbbi szakaszában is, az elvált felek – főként a nők – nagyobb eséllyel laknak bérlakásban, mint saját tulajdonúban. A rossz anyagi helyzet – a jövedelemközösség csökkent lehetőségével társítva – kizárja őket a lakástulajdonosok pénzügyi és egyéb előnyeiből, mint például a lakhatás biztonsága, az alacsony lakásköltségek, az anyagi függetlenség vagy a jobb minőségű lakás. Olyan intézményes megoldások, mint a nagyvonalú jóléti támogatások, a nők foglalkoztatása vagy a jelzáloghitel lehetősége, mind enyhítik a válás lakhatással kapcsolatos következményeit, csökkentve annak esélyét, hogy a válást követően az elvált feleknek bérlakásba kelljen költözni.

A válás lakáskörülményeket érintő következményeit vizsgáló korábbi kutatások értelemszerűen azt feltételezték, hogy az elvált lakástulajdonosok az élet későbbi szakaszában nem tapasztaltak negatív lakhatási következményeket.

E tanulmány azonban az elváltak többségére koncentrál: azokra, akik kimaradtak a korábbi vizsgálatokból, lakástulajdonosok maradtak válás után, vagy újból lakástulajdonosokká váltak bérlakásban töltött idő után (a legtöbb országban ez 60–70%). A tanulmány összehasonlítja az időskorú elvált lakástulajdonosok ingatlanvagyon-állományát a házasokéval, bizonyítandó, hogy a válás szélesebb körben van hátrányos befolyással a társadalmi-gazdasági helyzetre, mint azt eddig feltételezték.

Az empirikus elemzés alapját tíz európai ország¹ adatai képezik, amelyek részt vettek a *Survey of Health, Aging and Retirement in Europe* (SHARE) harmadik és negyedik hullámában 2007–2008-ban, illetve 2011–2012-ben. A felhasznált adatok kizárólag időskorúakra (50 év feletti az adatgyűjtés pillanatában) vonatkoznak, lehetővé téve a válás hosszú távú következményeinek feltérképezését.

A tanulmány a korábbi kutatásokat három szempontból egészíti ki. Először a válás ingatlanvagyonra tett következményeit vizsgálja ahelyett, hogy a tulajdonviszonyok átmeneteire fókuszálna. Másodszor, az idősekre való összpontosítás lehetővé tette, hogy megvizsgálják az élet negatív eseményeinek hosszú távú hatásait eltérő intézményes körülmények között. Harmadszor, az ingatlanvagyon nemzetközi összehasonlításban vizsgálja, míg a legtöbb kutató egyetlen országra koncentrált.

Az elemzés során a szerzők mikro- (nettó lakásvagyon) és makroszintű változók (ország és adott időszak) figyelembevételével az alábbi feltevéseket vizsgálták:

1. hipotézis: az időskorú elvált lakástulajdonosok kisebb ingatlanvagyonnal rendelkeznek, mint az első házasságukban élő párok;
2. hipotézis: az időskorú elvált lakástulajdonos nők kisebb ingatlanvagyon-állománnyal rendelkeznek, mint az elvált lakástulajdonos férfiak;
3. hipotézis: az időskorú, válás után újrászó vagy új társsal élő lakástulajdonos férfiak és nők hasonló ingatlanvagyon-állománnyal rendelkeznek, mint az első házasságukban élő párok;
4. hipotézis: a válás és az időskori ingatlanvagyon-állomány közötti negatív összefüggés kisebb mértékű azokban az országokban, ahol támogatják a nők foglalkoztatottságát, vagy ahol a jóléti állam jövedelempótló támogatást nyújt (főként nőknek);
5. hipotézis: a válás és az időskori ingatlanvagyon-állomány közötti negatív összefüggés nagyobb azokban az országokban, ahol a lakástulajdon növekedése nagyrészt hitelből származó finanszírozással történt.

A vizsgálati eredmények arra engednek következtetni, hogy az időskorú elvált lakástulajdonosok kisebb ingatlanvagyonnal rendelkeznek, mint az

első házasságukban élő párok. Ez két tényezőre vezethető vissza. Először, az időskorú elvált férfiak és nők gyakrabban élnek kisebb házakban, lakásokban, mint első házasságukban lévő társaik, azaz a válás egyenlő az ingatlan tulajdonosi ranglétrán történő lecsúszással. Másodszor, az időskorú elvált férfiak és nők az ingatlan értékéhez viszonyítva nagyobb jelzáloghitellel rendelkeznek, mint az első házasságukban élő párok, ugyanis a nagyobb mértékű, vagy az élet későbbi szakaszáig tartó eladósodás gyakran az egyetlen módja, hogy lakástulajdonosok maradjanak, vagy újra azzá váljanak.

Cross-level interaction	Men	Women
Female employment rate × Divorced and single	0.08	-0.38
Female employment rate × Divorced and repartnered	-0.33	0.43
Generosity of maintenance payments × Divorced and single	0.16	1.63**
Generosity of maintenance payments × Divorced and repartnered	0.28	-0.21*
Home-ownership rate × Divorced and single	0.01	-0.1
Home-ownership rate × Divorced and repartnered	-0.04	-0.24
Turnover rate × Divorced and single	-9.66	-57.15***
Turnover rate × Divorced and repartnered	-15.20**	6.25
Mortgage liberalisation index × Divorced and single	-23.98**	-81.63**
Mortgage liberalisation index × Divorced and repartnered	-33.30***	-0.2

Source: Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe 2008/9 and 2011/12.
Significance levels: * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$.

1. ábra: Családi állapot és intézményi jellemzők közötti kereszthatások nők és férfiak esetében

Az is megállapítható, hogy az elvált nők nemcsak kisebb eséllyel laknak saját lakásban, hanem kisebb ingatlanvagyonnal is rendelkeznek, mint férfitársaik, még abban az esetben is, ha sikerül saját lakást vásárolni életük későbbi szakaszában. Ez a negatív összefüggés idővel felerősödik a férfiak, de gyengül a nők esetében, ami annak tudható be, hogy a nők egyre nagyobb mértékben vesznek részt a munkaerőpiacon, és az ingatlanvásárlások egyre inkább két bevételi forrást tesznek szükségessé. Továbbá, a válás és ingatlanvagyon közti negatív összefüggés még inkább nyilvánvaló az időskorú, elvált lakástulajdonos nők esetében, akik kisebb ingatlanvagyon-állománnyal rendelkeznek, mint az időskorú, újrászó vagy új társsal élő lakástulajdonos férfiak. Így elmondható, hogy az új partnerre találás részben enyhíti a válás ingatlanvagyonra gyakorolt hatását.

Összegzésképpen: a válás nemcsak csökkenti az esélyt, hogy az elvált személy lakástulajdonossá váljon az élet későbbi szakaszában, hanem kisebb ingatlanvagyon-állománnyal is jár azok körében, akik lakástulajdonosok maradtak, vagy újból azzá váltak egy bérlakásban eltöltött idő után. Az időskorú elvált és házasságban lakástulajdonosok közötti különbségek pedig nagyobbak azokban az országokban,

¹ Ausztria, Németország, Svédország, Hollandia, Spanyolország, Olaszország, Franciaország, Dánia, Svájc és Belgium.

amelyek előmozdítják az albérlőből a lakástulajdonosi státuszba történő váltást.

TÁRGYSZAVAK: életciklus, válás, jóléti állam, lakástulajdon, lakáskörülmények, ingatlanvagyon, társadalmi egyenlőtlenség, idősök, Survey of Health, Aging and Retirement in Europe (SHARE)

BÁNDI MELISSA

4/2017

Minőségi indikátorok egyéni szinten – lehetőség az alcsoportok vizsgálatára

Eva-Maria Asamer – Henrik Rechta – Christoph Waldner: Quality indicators for the individual level – potential for the assessment of subgroups *European Conference on Quality in Official Statistics*, Madrid, 2016. május 31. – június 3. 1–11. p.

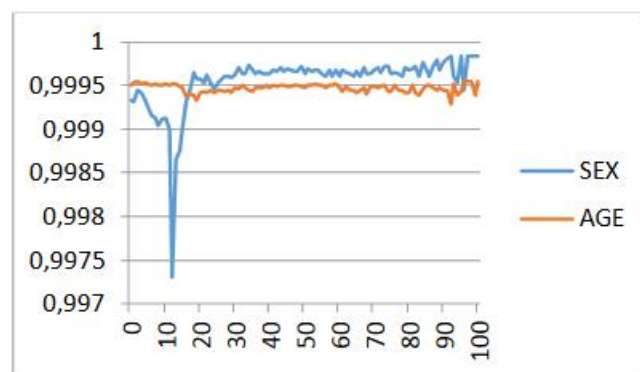
URL: <http://www.ine.es/q2016/docs/q2016Final00021.pdf>

2011-ben az Osztrák Statisztikai Hivatal végrehajtotta Ausztria első nyilvántartáson alapuló népszámlálását, vagyis a népesség és a háztartások megszámlálásához közigazgatási adatokat használtak. Ennek az eljárásnak régi hagyománya van a skandináv országokban, és számos előnnyel is bír a klasszikus összeírásokhoz képest. Ilyen többek között, hogy meglehetősen költséghatékony, valamint nem jelent többé terhet a válaszadók számára. Az osztrák hivatal kidolgozott egy általános minőségi keretrendszert a közigazgatási forrásokon alapuló statisztikai adatok felhasználásához. A tanulmányban rövid összefoglalót olvashatunk e keretrendszerről és három fő pilléréről (nyers adatok, a census adatbázisa és a végső adatbázis), emellett szót ejtenek az attribútumok különböző típusairól (egyszerű, összetett, származtatott).

Ezt követően a szerzők különböző alcsoportok vizsgálatának lehetséges megközelítését prezentálják, kiemelve a minőségi keretrendszerben rejlő lehetőségeket. A cikk szerzői a minőségi keretrendszer felhasználásával értékelték a 2013-as munkaerő-felmérés adatsorait, ezen belül is az olyan kritikusabb alcsoportokra fókuszáltak, amelyek négyszáz vagy annál kevesebb elemet tartalmaztak. A vizsgálat során felvetődött kérdések megválaszolása néhány rejtett hiányosság feltárásához vezetett, amelyet a cikkben részletesen ismertetnek.

A szerzők leszögezik, hogy a névjegyzékalapú statisztikának elengedhetetlen követelménye a megfelelő adatforrás. A munkaerő-statisztikához szükséges adatok feldolgozása három szintre tagolódik, amit fontos figyelembe venni, hogy megfelelő értékelés szülessen. Az első szinten találkozunk a nyers adatokkal (névjegyzék), ezt követi az egyesített adatbázis, a harmadik szinten pedig a végső/kimeneti adatbázist találjuk. A tanulmányban mindhárom szintről és az ott lévő attribútumokról igen részletes ismertetőt olvashatunk.

A továbbiakban a szerzők saját számításait ismertetik, emellett pedig felhívják a figyelmet arra, hogy a 2011-es osztrák népszámlálás, valamint a részletes munkaerő-piaci statisztika is elérhető az Osztrák Statisztikai Hivatal honlapján, a www.statistik.at oldalon.

1. ábra: A NEM és a KOR attribútumok átlagos minősége korévek alapján

Az eredmények bemutatását követően kitérnek a névjegyzékalapú statisztika hiányosságaira is, külön fókuszálva a kritikusnak tekinthető alcsoportokra. Megfigyelhető például, hogy a kor és a nem relációjának vizsgálatakor a 12 éves korosztálynál a skála meglehetősen jelentős negatív csúcsosodást mutat. Ennek oka az, hogy a 2000–2001-ben született gyermekek közül hozzávetőlegesen négyszáz esetben az adat egy hiba folytán a felhasznált adatbázisok közül kettőben, a társadalombiztosítási és a családipótlék-adatbázisban megegyezik, míg a központi nyilvántartó adatbázisban eltér. Mivel azonban az Osztrák Statisztikai Hivatalnak nincs meg a jogosultsága, hogy figyelmeztesse az adatszolgáltatókat a hibás adatokra, ezek a vizsgálat szempontjából használhatatlanná válnak. Ez a szám azonban évente nagyjából negyven fővel csökken, amikor az információk frissülnek a központi nyilvántartásban, például az útlevel igénylésével kapcsola-

tos eljárás során. Hibás értékeléshez vezethet továbbá egy rosszul értelmezett országnév is, példaként említve, hogy a Kongói Köztársaság és a Kongói Demokratikus Köztársaság neve hasonló ugyan, de a két ország nem ugyanaz.

Összegezve a tapasztalatokat, a szerzők azon a véleményen vannak, hogy az ismertetett eljárás – a felfedett hibák ellenére – megfelelő eszközt szolgáltat kisebb alcsoportok eredményes vizsgálatához is.

TÁRGYSZAVAK: nyilvántartás-alapú népszámlálás, közigazgatási adatok, megbízhatóság, minőségi indikátorok, Osztrák Statisztikai Hivatal

KÁLMÁN RITA

5/2017

A 2021. évi és azt követő németországi censusok szakértői ajánlásai

Ulrike Rockmann – Jörg Wernitz – Petra Holthöfer: Empfehlungen des RatSWD zum Zensus 2021 und zu späteren Volkszählungen

Szerk.: Rat für Sozial- und Wirtschaftsdaten (RatSWD). Berlin, 2016. április. 1–28. p.

URL: http://www.ratswd.de/dl/RatSWD_Output2_AG-Zensus-Bericht.pdf

A német szövetségi kormány mellett működő társadalom- és gazdaságkutatói szakértői tanács (Rat für Sozial- und Wirtschaftsdaten – RatSWD) összefoglaló elemzése a következő németországi censusok módszertani ajánlásait tartalmazza. A 2011. évi népesség- és lakásszámlálás felhasználta a szövetségi és a tartományi regiszterek meghatározott adatköreit. A hatósági, társadalombiztosítási és más közhiteles nyilvántartások személyes azonosítóit az adatvédelmi szabályok szerint kell kezelni a statisztikai célú adatátvételek során, kizárva a visszafejtés gyakorlati lehetőségeit. Irányadó, ahogy más uniós tagállamok komplex és jó minőségű, összekapcsolható regiszterhátteret működtetnek a hivatalos statisztikai szolgálat kezelésében. Itt élenjáró a skandináv országok, valamint Ausztria és Svájc népszámlálásainak gyakorlata.¹

¹ Az Európai Unió ajánlásai szerint 2024-től éves gyakorisággal állapítják meg a népesség előírt adatait a regiszterekre alapozva.

A 2021-es, majd az azt követő cenzussorozat előkészítése során a statisztikai felhasználás igényét jobban lehet érvényesíteni a népesség és a lakások (eredetileg más rendeltetésű) nyilvántartásaiban. Mivel az ajánlások több szövetségi kormányzati intézményt érintenek, időszerű a vonatkozó törvények módosítása, hogy a németországi hatósági eljárások és előírt adatköreik jobban igazodhassanak a census módszereihez. A regiszteradatok statisztikai célú és kutatói felhasználásának törvényi keretei is eszerint alakulhatnak.

Az első ajánlás a minőségbiztosítást független tudományos kutatói testületre bízna a 2021. évi népszámlálás törvényének előkészítési folyamatában, hogy a census jobban hasznosíthassa a hivatalos, közhiteles adatforrásokat. A második ajánlás hivatkozik a szövetségi és a tartományi kormányzat intézményeinek jelentési kötelezettségeire, változtathatóvá tenné a statisztikai és a kutatási célú adatátvételek keretfeltételeit. A harmadik kiemeli a németországi statisztikai szolgálaton belüli együttműködést mint a cenzushoz felhasználható regiszteradatok minőségbiztosításának alapfeltételét. A további ajánlások szerint a lakossági nyilvántartást kezelő Szövetségi Belügyminisztérium egyeztesse a regiszteradatok minőségbiztosításának intézkedéseit a statisztikai, az adatvédelmi és a tudományos szervezet képviselőivel; a fejlesztési programhoz hasznosítani kell a nemzetközi jó gyakorlatokat; szükséges a lakcímek és a lakások országos és helyi regiszterének minőségjavítása; a census előkészítésére kidolgozott jogszabályoknak ki kell jelölni a programot és az intézkedések felelőseit.

A szövetségi és a tartományi statisztikai hivatalok a korábbi folyamatok elemzése alapján alakítsák ki a 2021. évi census minőségbiztosítási koncepcióját. A hivatalok felkérése szerint külső szakértők is közreműködhetnek a módszertan fejlesztésében. A mikroadatokat tudományos célokra legyenek folyamatosan elérhetők a kutatás központi helyein. Biztosítsanak pénzügyi fedezetet a censusok ajánlott módszertani előkészítő munkáihoz. A felülvizsgált jogszabályok tegyék lehetővé az adatszolgáltatás terheit csökkentő adatkezelést. A szövetségi és tartományi statisztikai hivatalok tárolhassanak kiegészítő változókat is tudományos, minőségvizsgálati célokra akkor is, ha a census előírt adatkörei azokat kifejezetten nem tartalmazzák.

A tanulmány áttekintést ad a 2011. évi németországi census előkészítéséről és egyes problémáiról. A jogszabályok szerint töröltek olyan lényeges adatokat is, amelyek a folyamatok minőségének értékeléséhez szükségesek. A folyamatok egyes lépéseinek dokumentálása nem teljes.² Az egyes szövetségi tartományok regisztereinek hiányzó, illetve téves adatai egymástól eltérő arányúak a 2011. évi census adatátvételeiben. Előfordult többszörös számbavétel is, ahol a lakás vagy személy azonosítása téves, illetve nem egyértelmű.

A minőségi kifogások okai és következményei tanulságosak a következő censusok hatékonyságának javításához. Ahol a hibát felismerték, kiigazították a census adatállományaiban, ott a statisztikai folyamat eredményei nem lehettek semmilyen hatással az eredeti nyilvántartás adathiányára, illetve elírására, egyéb kifogásolt helyére („egyirányú közlekedés”).

A németországi hivatalos statisztikai szolgálat 2015. évi auditálásának ajánlásai kiemelik a tárcaközi együttműködés javításának szükségességét. Ez törvényre alapozott intézkedéseket tesz szükségesé a hatósági adatgyűjtések statisztikai követelmények szerinti szervezése érdekében. Megoldást kínál, ha a 2021. évi census előkészítéseként a minisztérium lakcímnnyilvántartásából átvehető az egyedi azonosítású és karbantartott adatok (például a címen regisztrált lakóingatlanok, illetve személyek száma, ezen belül a német és nem német állampolgárságúak, továbbá az állandó és a második lakhely adata). A statisztikai hivatalok tárolják a kiigazított szövetségi címregisztert. Ez a census mintavételi rétegeinek kerete, amely tartalmazza a térbeli adatokat, az épületek azonosítóit.

A szerzők szerint négy év szükséges a 2021-es census új koncepciójának megfelelő címregiszter összeállításához. Meg kell határozni az adatforgalom felülvizsgált egységes előírásait.

A szövetségi és a tartományi statisztikai hivatalok az adatvédelmi előírások szerint törölték az alkalmi címregiszter azonosítóit. A 2011. évi census

nagy ráfordításokkal szerzett, egyeztetett, kiigazított egyedi címadatai emiatt elvesztek, például a lakás nélküli épületekre, a települések egységes azonosítójára, a sarokházak jelölésére, a hatósági nyilvántartás egyéb speciális jelöléseire vonatkozóan. A szerzők a 2011. évi census előkészítése kapcsán említik, hogy meghatározott közösségi lakóhelyek (diákszálló, idősök otthona, büntetés-végrehajtás intézménye stb.) népessége esetén hiányzott a törvényes alap a tudományos kutatásra.

Az egyes alapváltozók ismételt kérdezése minta alapján végezhető; az a cél, hogy a regiszteradatok minőségét ellenőrizzék a census adatainak feldolgoása előtt. Az ellenőrzések feltárhatják a jellegzetes hibaforrásokat, a nem mintavételi hibákat.

Ismertek kiegészítő adatforrások is, amelyek a torzítások előfordulását jelezhetik, például az áram- és gázfogyasztás adataival, feljegyzett lakossági bankműveletekkel, a közmédia címjegyzékével. Az Egyesült Államok censusai sok esetben vesznek át ellenőrzési célokra más rendeltetéssel tárolt cím- adatokat.

Az Eurostat 2014 márciusában megkapta a census adatállományait, de a nem azonosítható egyedi adatok csak 2015 októberétől voltak elérhetők kutatási célokra. Túl hosszú a 4,5 évnyi eltolódás az eszmei időponttól!

A hatályos adatvédelmi szabályok előírják, hogy az igazgatási nyilvántartás személyi azonosítóit a lehető legrövidebb időn belül el kell választani a census előírt változóitól, és azok legfeljebb négy évig tárolhatók (például minőségbiztosítási céllal). A szerzők olyan időleges, illetve állandó adatkezelést ajánlanak, amely elérhető a családfa- kutatók számára is, a személyekre való következtetés kizárásával. Fontos kiegészítő adatok is gyűjthetők lennének kutatási célra, nem azonosítható eléréssel; ajánlott segédváltozó például a vezetékes telefonszám. Hasznos lenne ilyen jegyzéket tárolni a kutatások reprezentatív mintarétegeinek összeállításához.

TÁRGYSZAVAK: 2011. évi népszámlálás, 2021. évi népszámlálás, szakértői ajánlás, jogi szabályozás, nyilvántartási adatok, adatvédelmi szabályozás, népszámlálási hibák, minőségbiztosítás, Németország

² Az épület, lakás nem azonosított (változott) tulajdonosa, a válasz hiányának jellege, a nem egyező hatósági nyilvántartási adat, a nem felmért adat pótlása, a személyes felvétel kapcsolatainak dokumentálása és hasonló okozhatnak torzításokat, ahol nem konzisztens a minta kerete. Előfordult módosítás az adatállományok általános jelölésében az adatkezelések során.

6/2017

Állampolgárság eladó: újközépkori vagy csak neoliberális gyakorlat?

Ana Tanasoca: Citizenship for sale. Neomedieval, not just neoliberal?

European Journal of Sociology, 2016. 1. sz. 169–195 p.

DOI: [10.1017/S0003975616000059](https://doi.org/10.1017/S0003975616000059)

Állampolgárságot adományozni kivételes egyéni eredmények alapján nem számít rendkívüli dolognak. A megkülönböztetett bánásmód ilyen formája általánosan elfogadott, de állampolgárságot adományozni kizárólag befektetett tőke alapján nem más, mint kereskedelmi tranzakció, az állampolgárság áruba bocsátása. Ezt nevezik napjainkban befektetési állampolgárságnak.

A befektetési állampolgárság mindkét fél számára nyerő helyzetnek tűnhet. A befektetők ilyen módon csökkentik költségeiket (a pénzt, a papírmunkát és az időt illetően), és növelik profitjukat, annak köszönhetően, hogy részt vehetnek olyan üzleti tevékenységekben, amelyek egyébként csak állampolgárok számára hozzáférhetők. Az állam pedig ilyenformán vonzza és megtartja a külföldi befektetőket, ezzel növelve az állami bevételeket.

Az árucikké válás ellenzőinek véleménye szerint bizonyos dolgokat nem szabadna áruba bocsátani. Vajon az állampolgárság is ezek közé tartozik? Miért kellene megfontolni az állampolgárság áruba bocsátását? – veti fel a kérdést a szerző.

A kérdés megválaszolása érdekében a cikk vizsgálja, és azt vizsgálja, lehet-e párhuzamot vonni a nemesi méltóságok és az állampolgárság áruba bocsátása között. Az analógia nem tökéletes, azonban a két gyakorlat több szempontból is feltűnően hasonló, és kifogásolása is hasonló okokkal indokolható.

A polgári státusz árusításának története nem az állampolgárság áruba bocsátásával kezdődött. Jóval azelőtt, hogy a modern állam és vele együtt a jelen értelemben vett állampolgárság létrejött volna, nemesi méltóságok kerültek forgalomba. A nemesi cím megvásárlása megszokott jelenség volt a reneszánsz óta. Ennek megfelelően a XVI. századdal kezdődően a nemesség Franciaországban és Angliában gyors számbeli növekedést ért el, ugyanis sok közember a szó szoros értelmében bevásárolta magát az arisztokrácia soraiba. A nemesi címek és ez-

zel párhuzamosan az állampolgárság eladásának tanulságait a szerző sorra megvizsgálja az érdem és a kölcsönösség, a méltányosság, a jelzésérték, a társadalmi értékek és a politikai következmények szempontjából.

A nemesi címek árusítása kritikájának lényege az egyéni érdem védelmében rejlik. Franciaországban az egyén érdeme kizárólag a koronához fűződő, hosszú távú személyes kapcsolatból származott. Egy érdemes ember – tudniillik nemesember – saját és ősei királynak tett szolgálatai révén, jutalomként volt méltó nemesi státuszára. A nemesi rang Angliában is a személyes érdem jelzője volt. Az érdem mellett azonban a régi nemesek jó okkal ragaszkodtak a király és a nemesség közti kapcsolat tartósságához, ugyanis a kölcsönösség igazi próbája a hosszú idők során fennálló rendszeres együttműködés.

A méltányosság szempontjából elmondható, hogy a főnemesi méltóságok áruba bocsátása igazságtalan volt, ugyanis nem minden közember tudott élni a lehetőséggel. Csak a gazdag közemberek tehettek meg, hogy nemesi címet vásároljanak. A befektetési állampolgárság esetén is elmondható, hogy függetlenül pénzügyi helyzetétől, mindenkinek egyenlő eséllyel kell(ene) rendelkeznie az állampolgárrá váláshoz.

Ami a jelzésértéket illeti, felmerül a kérdés, hogy vajon az állampolgárság, vagy korábban a nemesi címek tényleg elárultak-e valamit tulajdonosukról. A nemesi címek természetesen igen. A tény, hogy lehetővé tették a gazdag közembereknek, hogy csatlakozzanak a nemesség soraihoz, két problémát vetett fel.

Először is, a nemesi cím már nem tanúskodott azon sajátosságokról, amelyeket hosszú ideig társítottak hozzá. A nemesség fő jellemzője a bőkezűség, a nagyvonalúság, az a képesség, hogy szükség esetén önérdék nélkül adjon. A nemesi címmel „jutalmazott” anyagias célok kezdettől fogva összeegyeztethetetlenek voltak a nemesi státusszal. Másodsorban, a nemesi címek „inflációja” zavart is okozott, ugyanis gyakorlatilag nem lehetett különbséget tenni a nemesség és a társadalom gazdagabb elemei között; nem lehetett tudni, ki az igazi nemes, és ki nem. Ami a társadalmi értékeket és jelentéseket illeti, a méltóságok áruba bocsátása eleve leminősítette a nemesi státuszt. Már nem lehetett olyan megkülönböztető státuszként tekinteni

rá, mint ami a királyhoz fűződő jelentőségteljes kapcsolatról tanúskodott.

Az állampolgárság olyan alapjog, amely nem csak elidegeníthetetlen, de feltétel nélküli és egyetemes is. Áruba bocsátása megváltoztathatja értékét és jelentését.

Különböző típusú ügyletek (ajándék, csere, vétel) különböző értékkel és jelentéssel ruháznak fel azonos javakat. Ajándékként egy tárgy bizonyos jelentéssel bír, ugyanaz eladva más jelentést közvetít. Az állampolgárság áruba bocsátásával például egy ország alááshatja az állampolgárok önbecsülését és az állam iránt érzett tiszteletüket, mint ahogy a nemesi címek árusítása is aláásta a nemesség önmaga és a király iránti tiszteletét.

Végül, de nem utolsósorban, a címek áruba bocsátása a már említettekén kívül további két problémát vetett fel: a korrupciót és a politikai hatalommal való visszaélést. Ami a korrupciót illeti, a nemesi méltóságokért fizetett összegek gyakran az udvari tisztségviselők kezébe kerültek az államkincstár helyett.

Az állampolgárság esetén is az állami tisztviselők és hivatalnokok közvetítenek a befektetők felé. Ez már önmagában is gondot jelenthet, tudniillik nem minden állam rendelkezik egyértelmű, pontos szabályokkal és befektetésiállampolgárság-programokkal, így néha szó szerint minden a hatóságok saját belátására van bízva. Ilyen körülmények közt az állami tisztviselők és hivatalnokok könnyen visszaélhetnek hatalmukkal egyéni haszonszerzés vagy politikai céljaik érdekében.

A szerző véleménye szerint a jelenlegi honosítási követelmények messze nincsenek összhangban a demokratikus állampolgárság ideáljával, sőt a befektetési állampolgárság teljesen szembemegy vele.

Paradox módon a régi nemesi méltóságok rendszere sok szempontból ugyanazon értékeken alapul, amelyeken napjaink politikai rendszerei is: kölcsönösségen és egyenlőségen. Ennek ellenére a demokratikus állampolgárság gyakorlata ma sok szempontból messze nem ideális. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy teljesen ellentétes irányba kell indulni – hangsúlyozza a szerző.

TÁRGYSZAVAK: állampolgárság adományozása, befektetési állampolgárság, nemesi címek áruba bocsátása, állampolgárság áruba bocsátása, honosítás, visszaélés

BÁNDI MELISSA

7/2017

A franciaországi bevándorlók iskolai végzettségének összehasonlítása

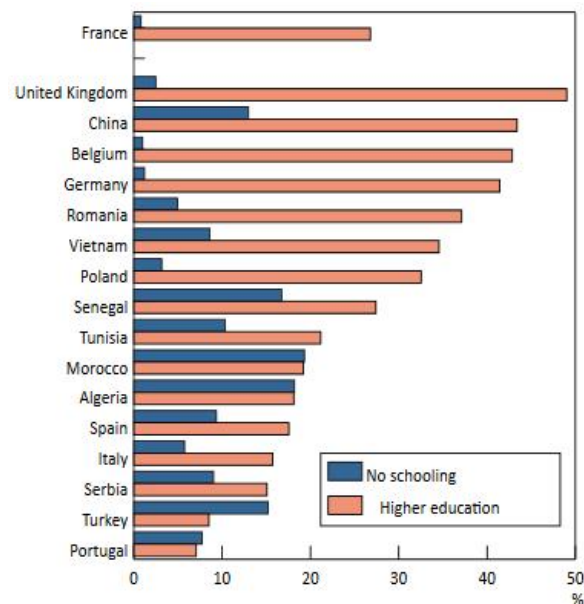
Mathieu Ichou – Anne Goujon: Immigrants' educational attainment: a mixed picture, but often higher than the average in their country of origin

Population & Societies, 2017. 541. sz. 1–2. p.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/26275/541.population.societies.2017.february.en.pdf

A bevándorlók képzettségével kapcsolatban gyakran felmerül, hogy aluliskoláztak. Ez a megállapítás számos esetben helytálló, azonban nagy részük járt iskolába, sőt sokkal képzetten is a kibocsátó országban élők többségénél. Erre szolgált kiváló példát a jelen írás is a franciaországi bevándorlókról.

A szerzők arra voltak kíváncsiak, hogy vajon valóban annyira alulképzettek-e a franciaországi bevándorlók, mint ahogy azt sokan hiszik, éppen ezért összevetették az országban születettek és a bevándorlók iskolai végzettségre vonatkozó adatait. Ezt a felmérést kiegészítették a bevándorlók és az adott származási ország lakosainak összehasonlításával, mivel a kérdés e területével (is) ritkán foglalkoznak.

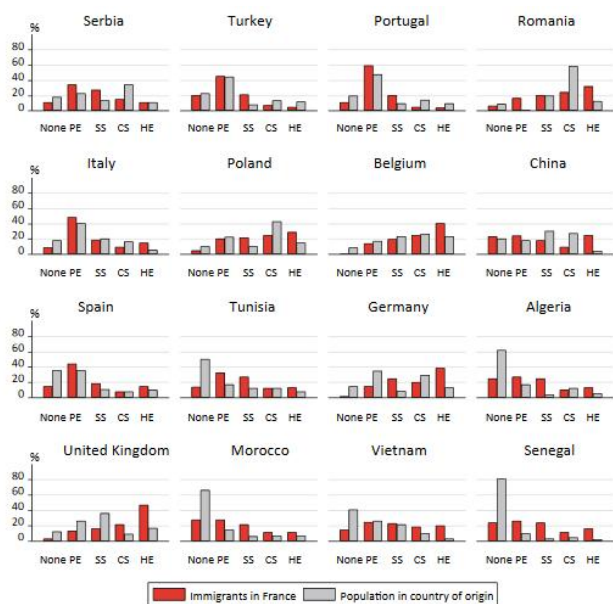
Mathieu Ichou, *Population & Societies* n° 541, INED, February 2017.

1. ábra: Az iskolai végzettség nélküli és a felsőfokú képesítéssel rendelkezők aránya Franciaországban, születési hely szerint
Forrás: 2012. évi népszámlálás, INSEE

Az adatok a 18 év feletti franciaországi születésű egyénekre és a származási hely szerinti rangsor alapján első 16 államból érkezett bevándorlókra vonatkoznak.

A kutatás alapján a Franciaországban születettek csekély része (nagyjából 1%-a) nem járt soha iskolába, míg a lakosság csaknem harmada (27%-a)

szerezett felsőfokú képesítést. A bevándorlókat illetően a szerzők külön kiemelik a portugál és a török nemzetiségűeket. Esetükben viszonylag magas az iskolázatlanok aránya (8% és 15%), ugyanakkor alacsony a felsőfokú végzettséggel rendelkezőké (7% és 9%). A felmérés során a Franciaországba irányuló migrációban résztvevő tizenhat legaktívabb kibocsátó országot vették figyelembe. Több állam esetében mind az alacsony iskolai végzettséggel, mind a felsőfokú képzettséggel rendelkezők aránya magas, erre Marokkó a legjobb példa (19-19%). Az egyes bevándorlócsoportok közül a románok esetében a legmagasabb az egyetemi diplomával rendelkezők aránya (37%), érdekes, hogy ez a szám a francia születésűekét is megelőzi.

Mathieu Ichou, Population & Societies n° 541, INED, February 2017.

2. ábra: A franciaországi bevándorlók és az anyaországbeli lakosság iskolai képzettségének összehasonlítása

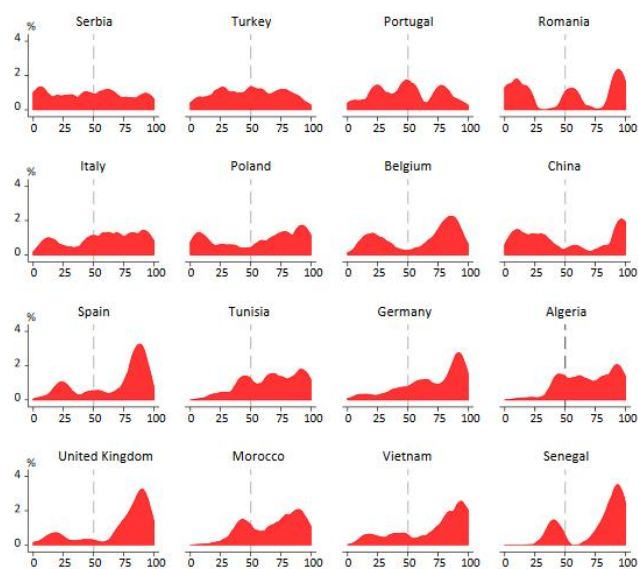
Forrás: 2012. évi népszámlálás, INSEE, Barro–Lee-adatbázis
Az adatok a 18 év feletti, a származási hely szerinti rangsor alapján első 16 államból Franciaországba érkezett bevándorlókra vonatkoznak, akik már felnőttként érkeztek az országba, és iskoláikat odahaza végezték.

Az ábra a képzettség öt szintjét különbözteti meg: végzettség nélküli, alapfokú végzettség, megkezdett középfokú tanulmányok, befejezett középfokú tanulmányok és felsőfokú végzettség. A franciaországi bevándorlók képzettségét a megfelelő korú és nemű anyaországbeli lakosság adataival vetették össze.

Ha a franciaországi bevándorlók iskolai teljesítményét, képzettségét a hazájukban élő megfelelő korú és nemű népességével hasonlítjuk össze, akkor azt láthatjuk, hogy a legtöbb ország esetében a migráció mellett döntők a képzettesebbek. A szerzők a kutatás során a 2012. évi franciaországi népszámlálás bevándorlókra vonatkozó képzettségi adatait,

illetve a Robert J. Barro és Jong-Wha Lee által fejlesztett és frissített nemzetközi adatbázist (<http://www.barrolee.com/>) használták fel. Ez utóbbi hosszú idősoros adatokat szolgáltat az iskolai végzettségre vonatkozóan, több mint százötven ország esetében. A felmérésben sokat segített a különböző végzettségi szintek elkülönítése, ami lehetővé tette az egyének csoportokra bontását, valamint egy, az iskolai képzettséget mutató arányszám, amely megmutatja, hogy az adott (bevándorló) egyén a hazájában élő megfelelő korú és nemű lakosság hány százalékánál képzetesebb. A vizsgálatban részt vevő országok többségénél (a tizenhat államból tizenkettő esetében) a bevándorlók nagy része magasabb végzettségű, mint a hazai népesség. A Nagy-Britanniából, Vietnamból vagy Szenezálból áttelepülők például a legképzettebbek közé tartoznak saját országukban is.

Wegyértelműen megállapítható, hogy a franciaországi bevándorlók iskolázottsági szintje rendkívül különböző mértékű, azonban sokkal képzetesebbek, mint a hazájukban élők. A szerzők éppen ezért nem a képességbeli hiányosságokra vezetik vissza a bevándorlók munkaerő-piaci és lakhatási nehézségeit.

Mathieu Ichou, Population & Societies n° 541, INED, February 2017.

Source: 2012 population census, INSEE and Barro–Lee database [1] (author's calculations).

Coverage: Immigrants in France aged 18 and above from the 16 most frequent countries of origin, educated in their country of birth (arrived as adults in France).

Definition: The relative educational attainment of an immigrant in France corresponds to his/her position, measured in centiles from 0 to 100, in the distribution of educational levels of persons of the same sex and age in the country of birth. For an immigrant, a relative educational attainment of 70 signifies that 70% of the population of the same and age sex in the country of birth is less educated, and 30% more educated than him/herself.

3. ábra: A Franciaországba bevándorlók iskolai végzettségének összevetése az anyaország teljes népességének adataival

Forrás: 2012. évi népszámlálás, INSEE, Barro–Lee-adatbázis
Az adatok a 18 év feletti, a származási hely szerinti rangsor alapján első 16 államból Franciaországba érkezett bevándorlókra vonatkoznak, akik már felnőttként érkeztek az országba és iskoláikat odahaza végezték.

Definíció: A képzettségi szintet mutató viszonyszám megmutatja, hogy az adott bevándorló a megfelelő korú és nemű anyaországbeli népességhez viszonyítva képzettebb-e vagy sem, és ha igen, mennyivel. Szenegál esetében látható, hogy a Franciaországba érkezők többsége 75 pont feletti értékkel rendelkezik. Ez alapján megállapítható, hogy a szenegáli lakosság legképzettebb 25%-ához tartoznak.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlás, migráció, oktatás, képzés, 2012. évi népszámlálás, Franciaország

HORVÁTH BALÁZS

8/2017

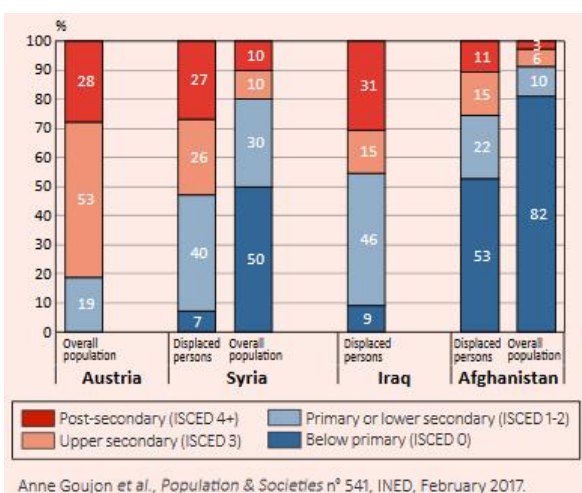
A 2015-ben Ausztriába érkezett menekültek iskolázottsági szintje

Anne Goujon: The educational level of asylum seekers arriving in Austria in 2015

Population & Societies, 2017. 541. sz. 3–4. p.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/26275/541.population.societies.2017.february.en.pdf

A szerző kiindulópontja az a már több kutatás által is bizonyított megállapítás, amely szerint a menedékkérők iskolai végzettség tekintetében megkülönböztethetők a migrációban egyéb okok miatt részt vevő személyektől. A számos tényező figyelembevételével mellett számukra (is) kulcsfontosságú saját gazdasági helyzetük felmérése, hiszen a szállításért, a határokon való átcsempészésért jelentős összegeket kell fizetniük. A tanulmány a gazdasági helyzet és az iskolai végzettség között szoros összefüggést feltételez.

1. ábra: Az Ausztriába bevándorlók iskolai végzettségének összevetése az anyaország teljes népességének adataival. Az adatok a 20–59 éves korosztályra vonatkoznak, Afganisztán esetében a 25 év felettiekre. Az iraki népességet illetően nem állnak rendelkezésre adatok.

A meglehetősen rövid cikk a DiPAS¹ elnevezésű ausztriai kutatócsoport eredményeit foglalja össze. A csoport a 2015 nyarán–őszén Ausztriába érkezett mintegy 60 ezer szír, iraki és afgán menedékkérő iskolai végzettségére, illetve egyéb képesítéseire vonatkozóan gyűjtött adatokat. Fontos, hogy csak menekültekről, menedékkérőkről van szó, azaz nem az Ausztriába érkezett összes bevándorlóról. A felmérés során 514, többnyire Bécsben elszállásolt felnőttel készítettek interjút, amely a házastársakra és a gyermekekre is kiterjedt. Így összesen 972 személy iskolai jellemzőiről kaptak képet a kutatócsoport tagjai.

Az adatok alapján két fő következtetést vontak le a menekültekkel kapcsolatban. Egyrészt sokkal képzettebbek, mint a kibocsátó ország átlagnépessége. Szíria esetében például a teljes népesség 50%-a alapfokú képzéssel (vagy még azzal sem) rendelkezik, míg a szír menekültek között ugyanez az arány mindössze 7%. A másik megállapítás, hogy a főiskolai vagy BA-végzettséggel rendelkezők aránya szintén nagyobb a menekültek között, mint a hazai teljes népesség körében. A szerző érdekességként megemlíti, hogy a felsőfokú képzéssel rendelkező osztrákok aránya (28%) nagyjából megegyezik a menekültek e csoportjának arányával, ugyanis a szír menekültek 27%-a, az irakiak 31%-a rendelkezik valamilyen felsőfokú végzettséggel. Ez utóbbit valóban csupán érdekességként szabad kezelni, hiszen módszertanilag egyáltalán nem helyénvaló egy nagyjából 60 ezer fős csoport adatainak összevetése a 8,5 milliós osztrák népesség jellemzőivel. Mindazonáltal a szerző kijelenti, hogy a menekültek viszonylag magas iskolázottsági szintje kulcsfontosságú lehet a munkaerő-piaci integráció terén.

TÁRGYSZAVAK: menekültek, képzettség, oktatás, bevándorlás, Ausztria, Közel-Kelet

HORVÁTH BALÁZS

¹ Displaced Persons in Austria Survey, vagyis felmérés az Ausztriába áttelepült személyekről.

9/2017

A globális termékenység és a kulturális átmenet hatása a népesség egészségére: versengő távlatok összevetése

Jengher Chen: Effect of global fertility and cultural transition on population health. A test of competing perspectives

Advances in Applied Sociology, 2016. 6. sz. 234–254. p.

DOI: [10.4236/aasoci.2016.66020](https://doi.org/10.4236/aasoci.2016.66020)

A népesség egészségügyi állapotát vázoló távlatoknak az adott helyzet strukturális meghatározó elemeinek alapján többféle változata keletkezett. Az egyik tézis szerint a jövedelmi egyenlőtlenségek hatnak kedvezőtlenül a népesség egészségi állapotára; a világméretű szakpolitikák szerepét hangsúlyozó elmélet alapján a nemzetközi civilszervezetek teremtenek előnyös feltételeket a helyzet orvoslására. A legújabb elmélet a demográfiai átmenet újrafogalmazásával a termékenység és a kulturális átmenet egybekapcsolásában látja a kulcsot a népesség egészségi állapotának javításához. A tajvani Fu-Jen Katolikus Egyetem szociológusa az elméletek főbb pontjainak operacionalizálásával, keresztábrázatos módszerrel áttekintette hatvanöt fejlődő ország 1990 és 2010 közötti időszakra vonatkozó adatait. Kiindulópontként a jövedelmi egyenlőtlenségek tényezőjének az utóbbi időben nem egyértelműen meggyőző magyarázó ereje volt: mellette az egészségi állapot vizsgálatában további társadalmi meghatározók jutnak szerephez: a gazdasági fejlettség, a műszaki-gazdasági örökség, a gazdasági függőség szempontjai éppúgy, mint a demográfiai átmenet jelentkezése – hiányzik viszont a nemzetközi civilszervezetek (INGO)¹ tevékenységének hatása. A szerző meggyőződése, hogy a népesség egészségével foglalkozó eddigi, a strukturális tényezőkre és a rétegzett társadalmakban érvényesülő jövedelmi egyenlőtlenségre összpontosítva méltatlanul mellőzték az emberi erőfeszítéseket és a helyzet javítására

irányuló tevékenységeket: vizsgálódásával ezt a hiányt kívánta pótolni.

A kedvező hatást gyakorló elemek között érdemes számolni az egészségügyi személyzet meglétével és felkészültségével, az egészségügyi innovációk elterjedtségének fokával, az egészséges életmód fejlett országokban elfogadott normáinak ismertségével. Ily módon a jövedelmi egyenlőtlenségek és a nemzetközi nem kormányzati szervezetek által kifejtett hatást állandónak tekintve elvégezhető az egymással versengő távlatok egybevetése. A fejlődő országok helyzetének feltárásához ehhez támpontként szolgálnak az ENSZ 2015-ig terjedő időszakra kitűzött *Milleniumi Fejlesztési Céljai*: a szerző a demográfiai átmenet szakaszaihoz rendeltén áttekinti a népesség egészségügyi állapotát színező tényezőket: az átmenetet megelőző időszakban a kedvezőtlen feltételek a halandóság és a termékenység magas szintjét, az elartottak tekintélyes számát fedik. Maga az átmenet a népesség számának növekedésével jár, következményeként csökken a gazdasági teljesítmény, az egészségben eltöltött évek száma, amelyet szegénység és éhezés kísér. Az egészségügyet előnyösen befolyásoló tényezők csak az átmenet későbbi szakaszában jelentkeznek a munkaerő létszámának megugrásában. Az átmenetet követő időszakban az alacsonyabb termékenységi ráta, a férfi, de különösen a női munkaerő-piaci aktivitás kedvező feltételeket teremt, míg a népesség öregedése és a jóléti kiadások felduzzadása miatt ellenkezőleg hat. A demográfiai átmenet hosszantartó folyamata ugyanakkor az oktatás fejlődésével és a nemek közötti egyenlőség kialakulásával az egészségügyi ismeretek elterjedésének kedvez, amelyet felerősít az urbanizációs folyamat. Végeredményben minél magasabb szintet ér el a demográfiai (és kulturális) átmenet, annál közelebb kerülnek az egyes országok a *Milleniumi Fejlesztési Célok* teljesítéséhez.

A népesség egészségügyi helyzetét kedvezően befolyásoló tényezők tisztázására a szerző a hosszú távú és távol eső, valamint a közelebbi meghatározók megragadására integrált, teljes modellt javasol, a demográfiai átmenetre vonatkozó, és az abból következő tézisek ellenőrzését véletlen hatások modelljén végezve el. A kulturális átmenetet jelző mutatók között szerephez jut – a sikeres gyermekgondozás és -nevelés stratégiáinak terjedését adó információ-áramlás mérésére – az ezer főre jutó távbeszélő-főállomások és az internetes

¹ International Non-Governmental Organizations, INGO; számuk a világon az évtized elejére elérhette a félezeret, lásd Szörényi András: *A nem állami szereplők befolyásának növekedése a nemzetközi kapcsolatok különböző területein*. PhD-értekezés. Budapest, 2014, Budapesti Corvinus Egyetem. 121 p. <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/820/1/Szorenyi%20Andras.pdf>

gazdagépek száma. Az ezer főre jutó orvosok száma kiegészül az alultápláltságra, valamint a középfokú oktatásban részesülő férfiak és nők arányára vonatkozó mutatóval éppúgy, mint a fogamzásgátlószert használó, szülőképes korú nők arányával. Forrásként a Világbank *World Development Indicators* elnevezésű adatbázisa szolgált. A teszt alkalmazza még az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) adatain kívül a multinacionális vállalatok jelenlétére kidolgozott mutatót is, a kiegészítő elemzés pedig a jövedelmi egyenlőtlenség mutatóját.

TÁRGYSZAVAK: demográfiai átmenet, jövedelmi egyenlőtlenség, népesség-egészségügy, fejlődő országok

HOLKA LÁSZLÓ

10/2017

A család és a munka összeegyeztetésének problémája a több gyermek vállalásának fő akadálya

Work-life balance as the main obstacle for families to have more children

European Large Families Confederation, 2016. szeptember. 26.

URL: [http://www.elfac.org/news/?tx_ttnews\[tt_news\]=255&cHash=9d8e37e73abc98380901d07d2b20ee8d&utm_source=mailing25&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter_june16](http://www.elfac.org/news/?tx_ttnews[tt_news]=255&cHash=9d8e37e73abc98380901d07d2b20ee8d&utm_source=mailing25&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter_june16)

A spanyol nagycsaládos szövetség és a Madrid Vivo Foundation közreműködésével több mint 4000 család megkérdezésével a családok élethelyzetéről és fogyasztási szokásairól készült felmérés. Többek között a család és a munka összeegyeztetését is vizsgálták: a családok több mint fele (51%) a családmunka összeegyeztetését nehézségek árán tudja csak megoldani, míg a munkahelyi kilátások bizonytalansága (35%) szerepelt a második leggyakrabban említett helyen.

Az elemzésben a tipikus nagycsalád háromgyerekes, 40 és 50 év közötti szülőkkel – túlnyomó részt házasok (85%) –, 57% 3–6 éves, 65% 7–11 éves, 15% 18 éves és idősebb gyermekkel rendelkező család. A szülők többsége felsőfokú végzettséggel rendelkezett, az apák 89%-ának, az anyák 62%-ának volt fizetett állása. Az anyák 22%-a nyilatkozott úgy, hogy „csak otthon” dolgozik, míg az apák esetében alig érkezett ilyen válasz (18 fő).

A családok többsége (59%) anyagi nehézségekkel küzd (hónap végére éppenhogy kijöttek a bevételeikből). Havonta 1500 eurónál kevesebb a szülők közös jövedelme a családok 28%-ában, 1500 és 3000 euró közötti a 45%-ában, míg 6000 eurónál magasabb bevétellel mindössze a családok 3%-a rendelkezik.

Ami az otthoni munkamegosztást illeti, a nagycsaládokban a nők 74%-a végzi a házimunkát, míg a férfiak mindössze 2%-a. A háztartásban történő szerelést, barkácsolást, javítást a férfiak 50%-a, míg a nők 15%-a végzi, a vásárlást pedig általában (51%) megosztva végzik a szülők.

A gyermekgondozás felelőssége oszlik meg leginkább a szülők között, mégpedig a családok 61%-ában. Ez pontosan azokban a családokban meghatározóbb, ahol úgy érzik, hogy nem töltenek elég időt a gyermekekkel (41%), illetve ahol a szülők a munkával töltött idő miatt (86%) kényszerülnek arra, hogy a gyermekgondozást és -nevelést megosszák egymás között. Ezért a családok négyötöde válaszolta azt, hogy a munkaórák (munkaidő) és a családon belüli, illetve a családok közötti segítség („family helps families”) összeegyeztetése a családi egyensúly fenntartásához rendkívül fontos.

TÁRGYSZAVAK: család és munka, nagycsaládosok, családi bevétel, családi munkamegosztás, házimunka, gyermekgondozás, munkaidő, Spanyolország

PÁRI ANDRÁS

11/2017

Tanulás, munkavégzés és a szülések elhalasztásának demográfiai következményei Európában

Hippolyte d’Albis – Angela Greulich – Grégory Ponthière: Education, labour, and the demographic consequences of birth postponement in Europe *Demographic Research*, 2017. 23. sz. 691–728 p.

DOI: [10.4054/DemRes.2017.36.23](https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.36.23)

A tanulmány tárgya az első szülés időpontjának megválasztása és a nők anyává válásának valószínűsége közötti kapcsolat vizsgálata. A jövedelmekre és életkörülményekre vonatkozó európai uniós felvétel (EU-SILC) adataira építve a szerzők kimutatják, hogy a magasabban képzett és gazdaságilag aktív nők inkább későbbre halasztják az első gyermek

vállalását, mint az alacsonyabb képzettségű és nem dolgozó nők, ugyanakkor esetükben nagyobb az anyává válás valószínűsége.

Különböző tényezők állhatnak a szülés későbbi vállalása mögött. Ahol ez a késleltetés a továbbtanulással és a karrierépítéssel van összefüggésben, ott ez inkább erősíti, semmint hátráltatná a későbbi családalapítás esélyét. A gyermekvállalás elhalasztását azonban okozhatja egy megfelelő állás megtalálásának nehézsége is, és ilyen esetben ez csökkenti az anyává válás valószínűségét.

A sikeres munkaerő-piaci szerepvállalás, amely főként a képzett nők esetében teljesül, megkönnyíti a családalapítást. Ez különösen érvényes az észak-európai országokban, míg a közép- és kelet-európaiakban a magasabb iskolázott és foglalkoztatott nők ugyancsak későbbre halasztják az első szülést, mégsem különbözik anyává válásuk valószínűsége a kevésbé képzett és nem foglalkoztatott nőkéthöz. Inkább az látszik, hogy e régióban a nők minden kategóriában nehezebben alapítanak családot.

A vizsgálat jelentős regionális eltéréseket mutat ki az első gyermekvállalás időpontjának megválasztása és a szülések gyakorisága közötti összefüggést illetően. Az északi és – kisebb mértékben – a nyugat-európai országokban jelentős intézményes támogatási formái léteznek a munka és a családi élet összehangolásának, és stabil a munkaerőpiac helyzete, ellentétben a közép-, kelet- és dél-európai országok többségével. A nők sikeres munkavállalása tehát kulcsfontosságú a családalapítás szempontjából, bár késedelmet okoz az első szülés vállalásában. Közép- és Kelet-Európa, valamint Dél-Európa országaiban ugyanakkor a foglalkoztatottság nem feltétlenül könnyíti meg a nők gyermekvállalását. Erre a gyermekgondozási támogatások hiányosságai, a merevbb nemi és családi normák, valamint a bizonytalan munkaerő-piaci feltételek szolgáltatják a magyarázatot. Ezekben az országokban például a sikeresen munkát vállalt nők is sok esetben úgy érzik, hogy a szülés miatt elveszíthetik állásukat, míg azok, akiknek nincs munkájuk, a pénzhiány miatt nem tudnak családot létrehozni. Ez azt jelenti, hogy mind a dolgozó, mind a munkát nem végző nőknél nehézséget jelent a családalapítás.

A vizsgálat eredményei szerint a foglalkoztatást, valamint a munka és a családi élet harmonizációját elősegítő politikai intézkedések a szülések későbbre halasztása ellenére kedvezően hatnak a termékeny-

ség növekedésére (már amennyiben a szülés elhalasztása nem lépi át a fogamzóképeség biológiai határát). Újabb vizsgálatok igazolják, hogy ezek a politikai intézkedések fontos tényezői a teljes termékenységi arányok javulásának.

Az elemzés bővítésének egyik útja, ha a szülési gyakoriságok előreszámítását az iskolai végzettség, a gazdasági aktivitási státusz és az intézményi összefüggések differenciálásával végzik el. Ez lehetővé teszi annak a hipotézisnek az ellenőrzését, amely szerint bizonyos körülmények között a szülés elhalasztása magasabb termékenységi szintet eredményezhet a jelenleg gyermekvállalási korban lévő női kohorszok esetében.

Az EU-SILC az egyedüli adatkészlet egy ilyen elemzés végrehajtásához. A harmonizált társadalmi-gazdasági mérések széles skáláját biztosítja sok országra vonatkozóan, továbbá lehetővé teszi, hogy a nők adatainak vizsgálata a partnerükével együtt történjen. Ugyanakkor az EU-SILC-et nem demográfiai elemzések céljára találták ki, vagyis a szülési események alulreprezentáltak lehetnek. Ráadásul a visszatekintő megközelítés során esetleg elkerüli a figyelmet az alulbecslés, mivel a 15 és 27 év közötti nőknél az első szülésre vonatkozó információ nem az eseményhez közeli, hanem egy későbbi időpontban érkezik meg. Az idősebbek esetében az első szülésekre vonatkozó lefelé torzítás sokkal kisebb mértékű. Végezetül a termékenység számos fontos tényezője, például az egészségi állapot, a partneri viszony minősége és a gyermekneveléssel kapcsolatos attitűd nem szerepel az EU-SILC vizsgálatában. Ez arra figyelmeztet, hogy az ilyen elemzésekhez fontos más adatforrásokat is felhasználni.

TÁRGYSZAVAK: tanulás, munkavégzés, családpolitikai intézkedések, szülés elhalasztása, EU-SILC, Európa

RÓZSA GÁBOR

12/2017

Egyenlőség otthon – a karrier kérdése? Házimunka, társadalmi normák és politikai irányvonalak európai összehasonlításban

Susanne Fahlén: Equality at home – A question of career? Housework, norms, and policies in a European comparative perspective

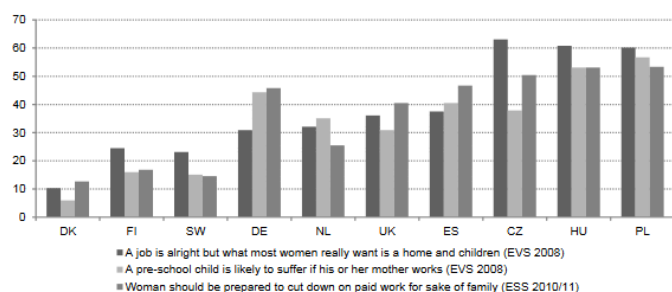
Demographic Research, 2016. 48. sz. 1411–1440. p.

DOI: [10.4054/DemRes.2016.35.48](https://doi.org/10.4054/DemRes.2016.35.48)

A kétkeresős családmodell széles körben elterjedt napjaink Európájában, ennek ellenére a házimunkák felosztása erőteljesen nemi szerepekhez kötött, és még mindig a nőket illeti a feladatok oroszlánrésze. Ugyanakkor a kettős kötődés (munkahelyi és családi karrier) modelljét követő (*dual-career*) családok vagy más atipikus párok esetében Európaszerte másként differenciálódik a házimunka megosztása a felek között.

Jelen tanulmány a különböző kereseti modelleket követő párok esetében vizsgálja a házimunka megosztásának gyakorlatát. Kérdésfelvetése, hogy az olyan tényezők, mint a relatív források, a fizetett munkára fordított idő, a nemi szerepek vagy a családszerkezet, csökkentik-e a különböző kereseti típushoz tartozó párok közötti házimunkamegosztási variációk számát. Továbbá, hogy ez a megosztási struktúra országonként változik-e, az eltérő családpolitikai irányvonalakra vagy társadalmi normákra való tekintettel.

A tanulmány tíz ország adatait használta, ezek között megtalálhatóak különböző jóléti államtípusok. Az adatok forrása a *European Social Survey* (2010/11). A kutatók többváltozós regressziós és aggregált elemzést alkalmaztak.

1. ábra: A nők munkában és a családban betöltött szerepéhez kapcsolódó nemi szerep szerinti magatartásmódok tíz európai államban – A mindhárom állítással egyetértők aránya (20 és 65 év közötti férfiak és nők)

Sötétszürke: A legtöbb nő otthon és családot szeretne, de a munkahely is rendben van (European Values Survey 2008)
Világosszürke: A hat éves kor alatti gyermek nagy valószínűséggel szenved, ha az édesanya dolgozik (European Values Survey 2008)

Középszürke: A nőknek felkészülnük kellene lenniük, hogy ha szükséges, csökkentsék a fizetett munkára fordított időt a családjuk érdekében (European Values Survey 2010/11)

Míg az elmúlt évtizedekben a nők munkaerőpiaci részesedése növekedett, a férfiak részesedése a házimunkában nem változott. Az elemzés azt mutatta, hogy a nők szempontjából kettős karrierű párok, ahol elsősorban a nő épít karriert, illetve

ahol csak a nő a kereső, egyenlőbben osztják meg a házimunkát, mint a kétkeresős párok. A férfiak részesedésének különbsége az egyes modell típusok között elenyésző, de kimutatható.

A korábbi kutatási eredményeknek megfelelően e vizsgálat is alátámasztja, hogy a rendelkezésre álló idő, a relatív források és a hagyományos nemi szerepek jelentősen befolyásolják a házimunka megosztásának módját.

A kutatók a nők és a férfiak házimunkával töltött idejének mennyiségét vizsgálták, hogy megállapíthassák a férfiak részesedését a házimunkában. Az eredmények azt mutatták, hogy ez az arány – kivéve ott, ahol a nő a kereső – attól függ, hogy a nők mennyi időt töltenek házimunkával. A nők, főleg a kettős karrier esetében, illetve ahol a nő épít karriert, kevesebb házimunkát végeznek, mint a kétkeresős családban élő nők. Azok a párok tehát, amelyekben a férfi épít karriert, nem osztják meg egyenlőtlenebbül a házimunkát, sőt, a rendelkezésre álló idő vizsgálata azt támasztja alá, hogy ezek a férfiak több időt töltenek házimunkával.

Mindezen eredmények megerősítik, hogy a nemi különbségek csökkenése a házimunka megosztását illetően inkább annak köszönhető, hogy a nők házimunkával töltött ideje csökken, nem pedig a férfiaké nő. A munkahelyi pozíció tehát a nők esetében számít jobban.

Egy másik megközelítés szerint a karriert építő nőknek nem a partner fokozottabb részvétele miatt sikerült csökkenteniük a házimunkával töltött időt, hanem bizonyos feladatok kiszervezése révén. Azonban az adatok hiányossága miatt a jelen tanulmány ezt a feltevést nem tudta igazolni.

Az egyes európai országokat tekintve hatalmas különbségek mutatkoznak a házimunka megosztását illetően, ezeken belül további variációk mutatkoznak a kétkeresős párok, a kettős karrierű párok, a nő, illetve a férfi karrierjét építő párok esetében. A házimunka-megosztásban tapasztalt csekély nemi különbségekkel az európai államok közül a skandináv államok tűnnek ki, míg Németországban és Hollandiában a legnagyobbak ezek a különbségek.

Az elemzés rámutat, hogy azokban az országokban érzékelhető leginkább különbség a nemek között a házimunka megosztásában, ahol erősebben élnek a hagyományos nemi szerepek. A nők – alkalmazkodva a körülményekhez – itt is jelen vannak a munkaerőpiacon, és elvégzik a házimunkát is, ám így kettős terhelésnek vannak kitéve.

A tanulmány kimutatta, hogy az intézményrendszer különböző módokon alakítja a nemi szerepeket. A házimunka megosztásában megfigyelhető különbségek fontos elemei a nemi egyenlőtlenségeknek, az eredmények mégis azt mutatják, hogy a genderforradalom második szakaszát láthatjuk kibontakozni Európa jóléti államaiban, bár országoként eltérő mértékben és sebességgel.

TÁRGYSZAVAK: házimunka, időfelhasználás, kétkeresős család, kettős kötődésű családmódel, gender, Európa

SZULY RITA

13/2017

Megnöveli-e a válás esélyét, ha a feleség többet keres, mint a férj?

Christine R. Schwartz – Pilar Conalons-Pons: Trends in relative earnings and marital dissolution: are wives who outearn their husbands still more likely to divorce?

RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences, 2016. 2. sz. 218–236 p.

URL: <http://www.rsjournal.org/doi/pdf/10.7758/RSF.2016.2.4.08>

A nők munkaerő-piaci részvételének és keresetének növekedésével együtt megnőtt annak a valószínűsége is, hogy keresetük meghaladja férjükét. Egyes vélekedések szerint ez az ilyen házaspároknál megnövelte a válás esélyét. A házastársi egyenlőség elterjedésével azonban a nők keresetének a férjükhöz való viszonya napjainkban kevésbé befolyásolja a válást, mint a múltban. A kereseti viszonyok és a házasságok megszűnése közti összefüggések elemzésére vállalkoztak a szerzők az 1968 és 2009 között végzett jövedelem-dinamikai panelvizsgálat adatai alapján.

A kutatás eredményei szerint lehetett valamilyen pozitív összefüggés a feleségek magasabb keresete és a válások között, ám ez a későbbi házassági évjáratoknál egyre csökkent, ma pedig már statisztikailag jelentéktelen mértékű. Az 1960-as és 1970-es évtized során házasságot kötött pároknál kimutatható volt, hogy a feleségeknek a férjükhöz képest magasabb fizetésnövekedése megnövelte a válás esélyét, különösen akkor, ha ezzel a feleség bére magasabb lett, mint a férjé. Ez az összefüggés azonban hamarosan jelentős csökke-

nésnek indult, és az 1990-es évtizedben házassodottak esetében az ilyen párok válásának valószínűsége alig tért el a többiétől. Mindez összhangban áll a nemek házasságon belüli szerepének megváltozásával. Amíg az amerikai családi életmodellben a kenyérkereső-háziasszony szereposztás dominált, ettől a hagyománykövető állapottól való bármely eltérés megnövelte a válás esélyét, különösen amikor a feleség keresete magasabb lett, mint a férjé. A házassági és a kenyérkeresői modellek rugalmasabbá válásával azonban ez az összefüggés statisztikailag alig kimutathatóvá gyengült. A váltás azonban nem volt egyforma a társadalom minden csoportjánál: legmarkánsabban a közepes keresetű és magasabb végzettség nélküli férjeknél mutatható ki, összefüggésben a közép- és a munkásosztály nehézségeivel a gazdasági válság idején.

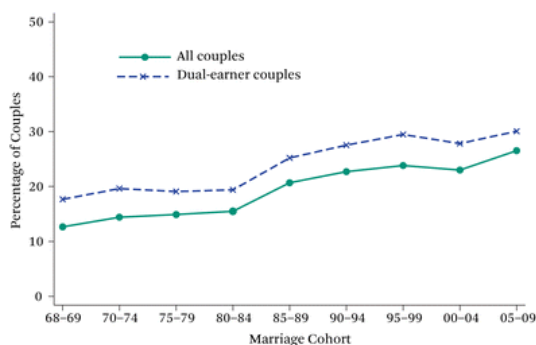
Az 1970-es években erőteljesen növekedett a társadalmi egyenlőtlenség az Egyesült Államokban. A felsőfokú végzettségűek és a legjobban keresők lényegesen kevesebb nehézséggel néztek szembe, mint a nemzet más tagjai. A közép- és a munkásosztályhoz tartozók stagnáló jövedelme – súlyosbítva az oktatási, a gyermeknevelési és a lakhatási kiadásokkal – erőteljesen fokozta a kétkeresős családmódel elfogadásának gazdasági kényszerét. Ez arra is ösztönzőleg hatott, hogy a kenyérkeresői szerepre vonatkozó házastársi nézetek rugalmasabbá váljanak. Az említett gazdasági kényszer szerepét az is igazolja, hogy az előnyös anyagi és iskolázottsági helyzetben lévő párok esetében a válás iránti ilyen hajlam kevésbé fokozódott. Ez utóbbiakról viszonylag kevesebb az információ, ezért további kutatások szükségesek más adatforrások bevonásával.

A lehetséges magyarázatok egyike, hogy a feleség keresetének növekedése inkább akkor „fenyegeti” a férj kenyérkeresői identitását, ha a nő inkább szabad választása, mintsem kényszer alapján vállal munkát. Másik magyarázattal szolgálhat a magasabb végzettségűek, illetve a munkásosztályhoz tartozók foglalkozásai közötti strukturális eltérések kényszerítő hatása.

A háztartást tekintve a két partner fizetett munkaidejének növekedése egyre csökkenti az otthoni tevékenységekre fordítható időt, ami igen erős időbeli kötöttséget jelent, elsősorban a legmagasabb presztízsű foglalkozások esetében. Valójában amikor a férjek hosszú, kötött munkaidejű állást

viselnek, a feleségek inkább abbahagyják a munkavállalást, vagyis a háztartás a korábbi kétkeresős modellről átvált a kenyérkereső-háziaszony típusra. Ezzel ellentétben a munkásosztályhoz tartozó családokban a szülők nagyobb valószínűséggel dolgoznak nem teljesen rögzített munkaidőjű állásokban vagy részmunkaidőben, ami inkább megengedi a váltakozó munkaidő-beosztást, hogy mindketten kivehessék részüket a család eltartásából és a gyermekgondozási teendőkből is.

Figure 3. Wives Outearning Husbands

Source: Authors' compilation based on 1968-2009 Panel Study of Income Dynamics.

Notes: Data are weighted using family-level weights. The sample includes couples married in 1968 or later in which one spouse is the household head and in which wives married between sixteen and forty years of age. The Latino oversample is excluded.

1. ábra: Azoknak a háztartásoknak az aránya a különböző házasságkötési kohorszoknál (1968–1969..., 2005–2009), amelyekben a feleség többet keres, mint a férj (felső görbe: kétkeresős házaspárok, alsó görbe: összes házaspár)

Forrás: a szerzők saját számítása, az 1968–2009 közötti jövedelemdinamikai panelfelvétel alapján

A szülői szerepre vonatkozó elképzelések különbözősége is erősítheti munka és család kapcsolatának eltérését a különböző osztályoknál. A magasan képzett anyákra nagy nyomás hárul, hogy „intenzív anyai szerepet” vállaljanak, vagyis állandó jelenlétet és energiát fordítsanak gyermekeik mindennapjainak irányítására. Ezzel szemben a munkásosztályhoz tartozó szülők hajlamosabbak elfogadni a „természetes nevelkedés” filozófiáját, amely szerint a gyermekek szabadidős elfoglaltságai inkább informális természetűek és kevésbé a felnőttek által irányítottak. A szülői attitűddel kapcsolatos gazdasági, foglalkoztatottsági és kulturális körülmények különbözősége tehát jelentős mértékben megnehezíti a magasabban kvalifikált férjek feleségei számára a teljes munkaidős állás vállalását, ami pedig lehetővé tenné, hogy keresetük meghaladja a férjeikét.

Bár az eredmények szerint napjainkban a házastársak kereseti viszonyai kevésbé hatnak a házasság kimenetelére, mint a múltban, lehetséges, hogy a

nők a válás megelőzése érdekében akár inkább keresetük visszafogását választják.

Összefoglalva: az eredmények alapján jelentős váltás mutatható ki a házasságok terén a megkövetelt nemi szerepektől a fokozott egyenlőség és rugalmas megközelítés irányába a férj és feleség gazdasági szerepét illetően.

TÁRGYSZAVAK: válás, kereset, gender, család és munka, jövedelemdinamikai panelvizsgálat, társadalmi változás, kétkeresős családmódel, Amerikai Egyesült Államok

RÓZSA GÁBOR

14/2017

Késleltetve regisztrált és hiányzó lányok Kínában

Yaojiang Shi – John James Kennedy: Delayed registration and identifying the „missing girls” in China

The China Quarterly, 2016. 228. sz. 1018–1038 p.

DOI: [10.1017/S0305741016001132](https://doi.org/10.1017/S0305741016001132)

A „későbbi házasodás, a születek közötti idő megnyújtása és kevesebb gyerek” szlogennel jellemezhető kínai családpolitika bevezetése az 1970-es évek elejére esik, de a nemek közötti születési arány csak az 1979-ben meghirdetett egygyermekpolitika után kezdett eltorzulni. A 100 leánygyermekre jutó fiúszületek aránya 1982-ben már 108 volt, ami 1990-re 112-re emelkedett, 2000-re elérte a 117-et, 2010-re meghaladta a 118-at. A világtól 105, ami azt jelenti, hogy a kínai népességben a népesedéspolitikai szigorítások miatt szignifikánsan kevesebb nő él, mint más társadalmakban. A jelentős eltérés okait a tanulmány szerzői három pontban foglalták össze:

1. Az ultrahangos technika lehetővé teszi a magzat nemének megállapítását, ezért politikai és kulturális okok miatt a leánymagzatoknál gyakrabban végzik el az abortuszt.
2. A leánycsecsemőket kisebb odafigyeléssel gondozzák, így körükben a csecsemőhalandóság jelentősen meghaladja a fiúkét.
3. A leánygyermek egy részét nem, vagy csak jelentős késéssel anyakönyvezik.

Az első két ok valódi leányhiányra utal, míg a harmadik a fiatal lányok hatóságok előli elrejtéséről szól, mivel kívül esnek a statisztikai megfigyelésen.

Kínában mélyen gyökeret vert az a szokás, hogy a leányoknak házasságkötés után férjük családjához kell költözniük. A fiúkat a szülők öregkori gondozójuknak tekintik, akik hozzájárulnak a családi jövedelemhez, míg a lányok ilyen szempontból tehernek számítanak. Emiatt különösen vidéken a fiúknak nagyobb az ázsiójuk, mint a lányoknak, akik előbb-utóbb elköltöznek.

Az anyakönyvi törvény szerint minden gyermeket 30 napon belül anyakönyvezeni kell, de ennek végrehajtása még az 1980-as és az 1990-es években is, különösen a falusias térségekben, sok nehézséggel járt. Egy UNICEF-jelentés 2002-ben 6 millió főre tette az anyakönyvezetlen gyermekek számát. A szerzők szerint a 2000 körüli években az anyakönyvezést átlagosan a gyermek három és kilenc hónapos kora között végezték el, de 10–15%-ukat csak az első születésnapjuk után.

Egy kínai szerzőpáros úgy találta, hogy 1990 és 2000 között Kínában 12,8 millió leánygyermekkel többnek kellett volna megszületnie. Ebből a leányokat hátrányosan érintő többletabortuszok miatt 8,5 millió valóban nem született meg, vagy egyéves kora előtt meghalt, míg 4,3 millió leány nagy valószínűséggel él, de regisztrációjuk nem következett be. Más becslés szerint a hiányzó nők száma a húszmillió főt is meghaladhatja, akár a harmincmilliót is elérheti. Azt is megfigyelték, hogy a nem regisztrált fiúkat 10 éves korukig mégiscsak anyakönyvezik, míg az e csoportba tartozó leányok óriási többségét csak 10 éves koruk után.

A népesedéspolitika végrehajtásához gyorsan növelték az ultrasonográfok beszerzését. A nemi arányok eltorzulásának 50%-át e készülék használatával magyarázzák. Több kutató tizenöt- és harmincmillió főre teszi az ultrahang-készülék használatával összefüggésben meg nem született leányok számát. A 2005. évi egy százalékos mikrocenzus szerint egy év alatt több mint egymillióval több fiúgyermek született, mint leány. 2005-ben a 10 éven aluliak között 18 milliós fiútöbbletet mértek.

Az 1980-as és az 1990-es években a leánycsecsemők halandósága kétszer-háromszor nagyobb volt, mint a fiúké. A 2000. évi census adatai szerint a városi fiúcsecsemők körében 9, a leányoknál 11% volt a csecsemőhalandóság, míg a falusi fiúknál 28, a leányoknál 41%. A fentiek alapján állítható, hogy a hiányzó leányok egyharmada él, de a hatóságok elől elrejtve. A rejtőzés mértéke összefüggésben van a falvak várostól való távolságával. A városoktól

távoli kistelepüléseken 3-4 gyermek sem ritka egy családban. Az 1980-as évek vége óta megnőtt a leányok értéke, ezért erősebb a motiváció iskoláztatásukra.

Az anyakönyvezés Kínában 1953-ban kb. 80%-os volt, ami 1964-re 90%-ra nőtt. Az anyakönyvezést segítette az 1958-ban bevezetett törvény, amely háztartási igazolvánnyal (hukou) látta el a városi és a falusi lakosokat. Ez az okirat az alapvető élelmszerek és szolgáltatások igénybe vételére jogosította fel az igazolvány tulajdonosát.

A tanulmány szerzői az időben visszafelé irányuló kivetítés módszerét alkalmazva (feltételezve a 105-ös nemi arányt) a hiányzó leányok számát 1990 és 2010 között 13,7 millió főre becsülték. Ez az eredmény nagyon hasonló egy másik szerzőpáros 1980 és 2000 közötti időszakra számolt 12,8 milliós veszteségével. Az 1980 és 2010 közötti évtizedekre számított hiány így 21 millió fő, dekádonként elérve a 7 milliós nagyságot.

Az elhalasztott anyakönyvezést az is bizonyítja, hogy például az 1982. évi népszámlálás évében születettek 18 éves korukra (2000-ben) 2,6 millió fővel többen voltak, mint születésük évében. A 2000. évi census 0–4 éves korú (5 születési évjárat) gyermekei között a hiányzó leányok száma 4,5 millió főnek adódik. A 0, 1, 2, 3 és 4 évesek nemi aránya rendre: 118, 123, 122, 120 és 119 volt. Ezek az adatok megerősítik azt a feltételezést, hogy – a jelentős elrejtőzést és késői anyakönyveztetést is figyelembe véve – a hiányzó leányok egy része nem született meg. 15 éves kor után a két nem közötti nemi arány a kiegyenlítődés irányába mutat. 2010-ben a 20 évesek nemi aránya csak kicsivel volt rosszabb, mint 1990-ben az azonos korúaké, pedig ők még akkor születtek, amikor nem létezett az egygyermek-politika, és nem volt jellemző a késleltetett anyakönyvezés. Tinédzserkorban részben „előtűnnek” az addig elveszetteknek hitt leányok.

Az 1990-ben született évjáráthoz tartozók 20 év múlva, a 2010-es népszámlálás idején 4,8 millió fővel voltak többen, amelyből 900 ezer fővel volt több a nő, mint a férfi. Ez azt jelenti, hogy 1990 és 2010 között konzervatív becslés szerint is legalább 11 millió nő „felbukkanása” következett be. A két nem eltérő csecsemőhalandósága miatt ebben a két évtizedben egymillió hiányzó leánnyal számolnak. A külföldi örökbefogadások miatt e két dekádnál 160 ezer fős leányvesztés becsülhető. A Kínán belüli leány-örökbefogadások ugyanezen idő

alatt 700 ezer főt tesznek ki. Az új családjuk őket hamar anyakönyveztetni, ami e gyermekekkel korábban nem történt meg.

Mindent egybevetve a szerzők 1990 és 2010 között 15 millió hiányzó nőt becsülnek, amelyből 11 milliót (vagyis 73%-ot) a későbbi regisztráció eredményeként „megtaláltak”. Az 1 milliós csecsemőhalálozás-többlet az összes hiány 7%-át magyarázza, míg a többi (az összes 20%-a) az abortuszok nem szerinti megkülönböztetésére vezethető vissza. Az illegális terhességmegszakítások mértékének feltárásával a szerzők nem foglalkoztak.

A gyermekek anyakönyvezésén 12 éves korban az alsó középiskolába való beíratás változtat alapvetően. A városi iskoláknál már nem lehet összejátszani a helyi bürokratákkal, és a hukou beszerzésére is szükség van. Az anyakönyvezés utolsó hulláma a házasságkötéssel zárul. Csak olyan személy köthet házasságot, aki anyakönyvezve van (a házasságkötési kor alsó határa férfiaknál 22, a nőknél 20 év). Emiatt a 20–24 évesek között drámai módon megnőtt a nők regisztrációja.

E sajátos kínai helyzet kialakulásában két tényező játszik szerepet. 1. A családok nem akarnak büntetést fizetni a kvótán felül megszületett gyermek után, ezért – a helyi káderekkel összejátszva – addig húzzák az időt, amíg lehet. 2. A párttitkárok abban érdekeltek, hogy jelentőségükkel a felső pártbürokrácia elégedett legyen.

TÁRGYSZAVAK: családpolitika, egygyermek-politika, abortusz, hiányzó leánygyermek, születési évjáratok, anyakönyvezés, maskulinitási arány, népszámlálás, Kína

HAJNAL BÉLA

15/2017

Népeségvesztő ország népeségvesztő régiói: a lélekszám csökkenésének földrajza Litvániában, 2001–2011

Rūta Ubarevičienė – Maarten van Ham – Donatas Burneika: Shrinking regions in a shrinking country: the geography of population decline in Lithuania 2001–2011

Urban Studies Research, 2016. 1–18. p.

DOI: [10.1155/2016/5395379](https://doi.org/10.1155/2016/5395379)

A népeségcsökkenését fokozott figyelem övezi Kelet- és Közép-Európában. A kérdéssel fog-

lalkozó legtöbb tanulmány egy-egy városra vagy régióra összpontosít, így kevesebb tudható a lélekszám visszaesésének területi dimenziójáról, s a térben egyenetlenül lezajló változásokat helyi szinten meghatározó tényezőkről. Litvánia a népességfogyás tekintetében az utóbbi évtizedekben világszerte feltűnően magas rátát mutatott fel: 1989 és 2011 között lakóinak 17,2%-át veszítette el, s a folyamat azóta is tart (az ország statisztikai hivatalának adatai szerint 2017. február 1-jén a népesség száma 2 842 412 fő volt). A tanulmány a 2001. és a 2011. évi népszámlálás adatain alapul, amelyeket a NUTS-5 szintjének megfelelő, a helyi közigazgatási egységeket fedő, seniunija elnevezésű alakzatokra bontva vesz szemügyre. Számuk 2011-ben 549 volt; 82 közülük városinak minősült, népességük 2001-ben átlagosan 26 300, tíz évvel később 20 360 fő – a vidékiek 2820, illetve 2470 fős lélekszámával szemben.

A születések és a halálozások aránya országos szinten csak csekély változatosságot mutat, a népességszám változásai jobbra a nettó vándorlásra vezethetők vissza. A jelenség magyarázata sokrétű: a neoklasszikus közgazdasági vélekedés szerint a munkaerő vándorlása a munka és a tőke egyenetlen földrajzi eloszlásából fakad, s a migráció végeredményben a bérek új (térbeli) egyensúlyának kialakulásához vezethet. Az e felfogást vitató nézetek szerint viszont az emberek a kedvezőtlen kilátású helyekről a remek alkalmat kínáló felé „nem olyan könnyedén áramlanak, akár a víz”: helyváltoztatásukban szerepet játszanak az intézményi (politikai) kényszerek, személyes megfontolások, a migrációs hálózatok; a migráció az egyenlőtlenségek csökkentése helyett növekedésüket eredményezheti.

A szerzők szerint a volt szocialista országok 1989 utáni népességvesztésében (amely az első évtized folyamán volt mérsékeltebb) komoly szerepet játszott a munkakereséssel kapcsolatos elvándorlás, amely az Európai Unióba történő belépéssel felerősödött. Ezzel párhuzamosan fokozódott a belső vándorlás is, irányai a régiók központjában fekvő városok voltak. Litvániában a népességszám csökkenése főleg a munkát külföldön vállalók számlájára írható, a veszteség 80–90%-a vezethető erre vissza. Ugyanakkor a természetes fogyás is jelentékeny volt, a teljes termékenységi ráta Európában a legalacsonyabbak közé tartozott,

2001-ben 1,29 volt (igaz, 2012-re közelített az EU 1,6-os átlagához).

Litvánia két népszámlálás alkalmából felvett adatai alapján a szerzők a népességszám módosulására ható változókat lineáris regresszióval vizsgálták, majd a helyi jellemzőket egyszerű regressziós modellekbe foglalva további modelleket állítottak fel a lélekszám változásainak megmagyarázására. A népesség térbeli eloszlását térkép szemlélteti: mértéke rendkívül változatos, egyes térségek csaknem megkétszerezték népességüket, másoknak viszont minden második lakosuk eltűnt. A területi jellemzőket vizsgáló első modell csak a város–vidék felosztást tartalmazta, ahol referencia-kategóriaként a vidéket alkalmazták. Az eredmények szerint a nagyvárosok környéke az egyedüli olyan térség, ahol a népesség gyarapodott. Bár a három legnagyobb város lélekszáma gyakorlatilag csökkent, a visszaesés mértéke átlagosan alacsonyabb, mint máshol. A kisvárosok körüli térségek lakossága erősebben megcsappant, mint a közepes nagyságú városokat övező környékeké.

A továbbiakban alkalmazott modellek a földrajzi eltolódások mögött meghúzódó tényezőket vizsgálták. Újabb változóként a munkaképes korú (15–65 éves) lakosság arányát vonták be, amely kimutatta, hogy a nagyvárosok kedvező népesedési adatai a lakosok korösszetételére vezethetőek vissza. A következő modell a gyermeket nevelő háztartások arányát, az azt követő a felsőfokú végzettségűek részesedésének hatását mérte, míg az utolsó a munkaerőpiacot jellemző változókat.

TÁRGYSZAVAK: népességfogyás, területi statisztika, 2011. évi népszámlálás, 2011. évi népszámlálás, Litvánia

HOLKA LÁSZLÓ

16/2017

Babonák, vallásosság és szekularizáció: az olaszországi házasságkötések szezonálisának vizsgálata

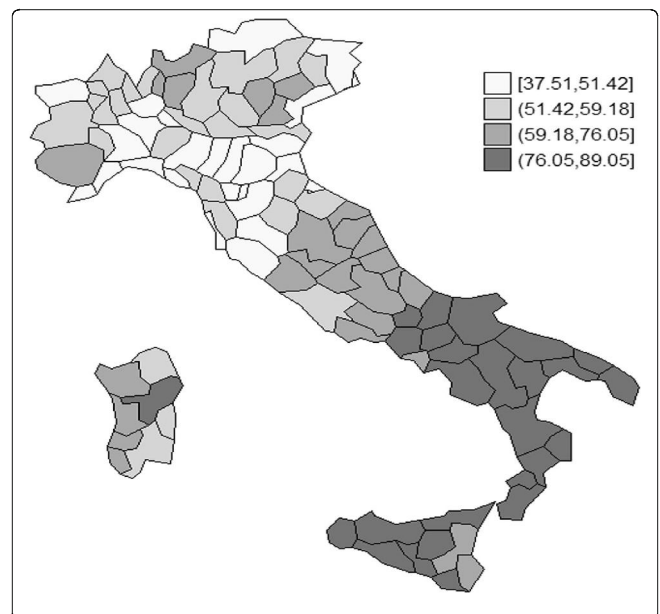
Marco Breschi – Gabriele Ruiu: Superstitions, religiosity and secularization: an analysis of the periodic oscillations of weddings in Italy

Genus, 2016. 7. sz. 1–26. p.

DOI: [10.1186/s41118-016-0012-0](https://doi.org/10.1186/s41118-016-0012-0)

A tanulmány szerzői a 2007 és 2009 között Olaszországban kötött házasságok részletes adataiból kiindulva vizsgálták a babonák és vallásos hitek hatását az esküvő időpontjának megválasztására. Az eredményeket összevetették a háború utáni időszak adataival, és arra a meglepő következtetésre jutottak, hogy a babonák hatása az ország minden részében fennmaradt, míg a vallási szekularizáció szintje különbözően alakult.

Nora Federici, a korábbi kutatások irányítója további vizsgálódásra javasolta, hogy a gazdaság és oktatás fejlődése az olaszok babonás és vallásos hiedelmeinek csökkenését eredményezi-e. Első látásra az olasz gazdasági csoda óta demográfiai és gazdasági szempontból minden megváltozott. Ha azonban a babonákra figyelünk, megállapítható, hogy – a régiók között csekély eltérésekkel – az országban mindenütt igyekeznek elkerülni a házasságkötést a „szerencsétlen” napokon, kedden és a hónap 17. napján, különösen, ha a 17-e péntekre (az olasz néphit szerinti legveszélyesebb napra) esik. A Google Trends adatai alapján kimutatható volt, hogy a babonáság egy másik fajtája, a horoszkóp Olaszország északi felében elterjedtebb, mint a déliben. Bár nehéz lenne a 17-e elkerülését bármi másnak tulajdonítani, mint a babonának, valójában nem lehet kimutatni, hogy az emberek mindennapi cselekedeteit mennyiben befolyásolja az, amit horoszkópjukból kiolvasnak.

1. ábra: A templomi esküvők aránya Olaszország régióiban, 2007–2009

Korábbi megállapítások szerint a vallásosság regionális eltéréseit tekintve Olaszország északi része

inkább szekularizáltak tűnik, mint a déli, bár a vallásos beállítottság ott is befolyásolja a házassági szezonalitást. A szerzők tanulmánya azzal kívánja ezt kiegészíteni, hogy válaszokat keres az északi országrész erősebb szekularizációjának okaira. Meg kell azonban mondani azt is, hogy ez a különbség legalábbis részben magyarázható a nemzetiségi szempontból vegyes házasságok nagyobb gyakoriságával Észak-Olaszországban, amely valószínűleg az egész országban egykor meghatározó súlyt képviselő, hagyományos vallásosság fellazulását eredményezte.

Hogyan értelmezhető együtt a babonás hitek továbbélése a vallási szekularizációval? Két korábbi szerző szerint a vallási és a babonás hitek nagyon is különbözőek. Ennek egyik oka, hogy a vallási hitek kompatibilisek a magasabb szintű oktatással és tudással, míg ez a babonás hiedelmekre nem igaz. Ezek szerint az oktatás pozitív relációban áll a vallásossággal (ezt a jelen tanulmány szerzőinek empirikus eredményei is megerősítik), viszont negatív a kapcsolata a babonákkal. Korábban azt is kimutatták, hogy a gazdasági fejlődés nem mindegyik eleme hat ugyanúgy, mint a szekularizáció. Az urbanizáció például negatívan korrelál a vallásossággal. Ez magyarázhatja, hogy a gazdaságilag kevésbé fejlett déli országrészben miért alacsonyabb a szekularizáció szintje is. Másrészt viszont ez nem ad magyarázatot a babonásság továbbélésének rejtélyére.

A vallásosság és a babonás hitek közötti összefüggésre vonatkozó elemzés ad erre vonatkozó támpontokat. Szerzője megállapítja, hogy egy vallási felekezethez tartozás pozitív hatással van a babonák elfogadására, ugyanis nagy valószínűséggel a természetfeletti erők létének elfogadását jelenti. Ugyanakkor az aktív vallásosságnak ezzel ellentétes hatása is van, mivel a katolikus egyház határozottan törekszik arra, hogy kiirtsa a babonáságnak a pogányság korából fennmaradt hagyományát.

A paradoxon egyik lehetséges magyarázata, hogy a gazdaság fejlődése (eltekintve az oktatástól) a vallási hitek szekularizálódását vonja maga után. Ez viszont a babonás hitek feltámadásához vezethet, hacsak a gazdasági fejlődés nem képes teljesen kompenzálni a vallásosság csökkenésének hatását. Ez a következtetés jól összecseng egy másik megállapítással, amely szerint az egykori szovjet tagállamokban, ahol a szocializmus idején korlátozott volt a vallásgyakorlás, együtt áll fenn a csekély val-

lásosság és a babonás hitek terjedésének általános tendenciája. Ez például igaz egy magas GDP-jű, erősen szekularizált országban, mint Lettország, míg nem érvényes egy alacsony GDP-jű, kevésbé szekularizált országra, mint Románia.

Amennyiben elfogadjuk ezt az értelmezést, a babonásság leküzdését célzó politikának elsősorú feladatként az oktatás javítását kell kitűznie, miközben ez talán nem is meghatározó tényezője a vallási szekularizációnak. Végezetül a szerzők a korábbi vizsgálódásokra is hivatkozva megerősítik, hogy ez a kutatási terület – függetlenül a házassági szezonális iránti érdeklődés helyzetétől – igen ígéretes, mégpedig nem kizárólag a demográfusok, hanem általában a társadalomkutatók számára.

TÁRGYSZAVAK: babona, vallás, házassági szezonális, szekularizáció, nemzetközi összehasonlítás, Olaszország

RÓZSA GÁBOR